

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень – бакалавр

на тему: **«ЕВОЛЮЦІЯ ВИЗНАЧЕННЯ «ВІСЬ ЗЛА» В ЗОВНІШНІЙ
ПОЛІТИЦІ США»**

Виконала:

студентка 4 року навчання
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Хавела Вікторія Віталіївна

Керівник:

Осадчук Роман Юрійович
старший викладач
кафедри міжнародних відносин

КИЇВ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІСЬ ЗЛА»	7
1.1. Вісь зла як поняття в зовнішній політиці США	7
1.2. Методи дослідження еволюції визначення «вісь зла» в зовнішній політиці США.....	10
РОЗДІЛ 2. ВІДСТЕЖЕННЯ ЗМІНИ ПОНЯТТЯ «ВІСЬ ЗЛА» В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США	14
2.1 Передумови створення концепції «вісь зла».....	14
2.2. Віхи еволюції концепції «вісь зла».....	28
РОЗДІЛ 3. ВІСЬ ЗЛА: ВІД РИТОРИКИ ДО ПОЛІТИКИ	52
3.1. Вісь зла як драйвер американської політики.....	52
3.2. Реакція міжнародної спільноти на використання риторики «вісь зла».....	60
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
АНОТАЦІЯ	77

ВСТУП

Концепція «вісь зла» стала важливим елементом американського зовнішньополітичного дискурсу початку XXI століття, викликаючи як підтримку, так і критику через свою риторичну вагу та практичні наслідки. Термін був введений в політичний дискурс президентом Джорджем Бушем-молодшим у Зверненні «Про становище країни» 29 січня 2002 року, де він охарактеризував Ірак, Іран і Північну Корею як загрозу світовій безпеці, протиставивши їх Сполученим Штатам, як країні що «завжди твердо відстоюватиме вимоги людської гідності, які не підлягають обговоренню».¹ Ця концепція стала не лише яскравим риторичним прийомом, але й важливим політичним інструментом, що обґрунтовував зміну підходів до міжнародної безпеки та доктрину превентивних дій США — так звану доктрину Буша.²

Вивчення цього поняття має наукову і практичну важливість, оскільки дає зрозуміти, як використання певної риторики впливає на міжнародні відносини, а також встановити зв'язок між риторикою, політичними рішеннями і стратегіями та їхні наслідками. **Проблемою** дослідження є пояснення трансформації риторичного конструкту «вісь зла» у зовнішній політиці США як інструмента, що впливає не лише на формування іміджу окремих держав, а й на ухвалення політичних рішень, зокрема превентивних військових інтервенцій, санкцій і змін стратегій національної безпеки. У роботі досліджується, як використання морально забарвленої лексики дозволяє США структурувати міжнародний порядок за дихотомією «добро – зло», делегітимізуючи потенційно ворожі режими і легітимізуючи жорсткі зовнішньополітичні дії. Звідси випливає питання щодо

---

¹State of the Union 2002. *the White House*. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

²Lafeber, Walter. "The Bush Doctrine." *Diplomatic History*, vol. 26, no. 4, 2002, pp. 543–58. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/24914277>.

зв'язку характеристики певних держав як представників осі зла та подальшою стратегією побудови відносин з ними. Основними джерелами для цього дослідження є офіційні виступи, такі як звернення до народу, або виступи президента та інших високопосадовців, документи державних департаментів США, звіти та промови міжнародних лідерів та організацій а також вторинні наукові джерела.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що хоч термін «вісь зла» був введений в політичний дискурс ще у 2002 році, він залишається актуальним і на момент написання цього дослідження та дозволяє проаналізувати трансформацію риторики й підходів до безпекових стратегій у міжнародних відносинах. Ця робота дає зрозуміти яким чином «вісь зла» змінювалась як концепція та який був контекст її використання протягом 2002-2024 років, забезпечуючи комплексне розуміння того, яким чином така риторика стимулювала прийняття політичних рішень, впливала на міжнародні відносини та продовжує залишатися в політичному порядку денному. Аналіз змін у риторичі та діях держав дає змогу отримати глибше розуміння механізмів, за допомогою яких і формуються політичні доктрини (наприклад, доктрина Буша), а також оцінити наслідки їх застосування для глобальної безпеки та міжнародних відносин.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика США за різних адміністрацій. **Предметом** дослідження є концепція «вісь зла» в зовнішній політиці США з 2002 по 2024 роки. **Метою** роботи є пояснення еволюції концепції «вісь зла» в контексті ухвалення політичних рішень адміністрацій Сполучених Штатів Америки та їхнього вплив на міжнародну політику. **Основними завданнями** є:

- виокремити методологію дослідження поняття «вісь зла»;
- визначити передумови виникнення концепції та її зв'язку із загальною стратегією національної безпеки США;
- відстежити зміни у визначенні поняття «вісь зла» в різні часові періоди, відштовхуючись від критичних точок в історії його існування;

- з'ясувати вплив такої риторики на політичні рішення, пов'язані із цією концепцією, на міжнародні відносини.

Ключовим методом для проведення цього дослідження є політичний дискурс-аналіз, адже саме він дозволяє простежити, як мова формує сприйняття подій на міжнародній арені та визначає зовнішньополітичні рішення. Обґрунтувати корисність дискурс-аналізу для дослідження політичної риторики допомагають підходи Пола Чілтона. У своїй праці автор зазначає, що політичний дискурс — це не лише мова, а й встановлення межі прийнятної поведінки, і стверджує, що він також є інструментом влади, який визначає та конструює політичну реальність.³ Дискурс конструює умови прийняття рішень та формує образи ворогів і союзників. Концепція «вісь зла», як елемент дискурсу США, була введена саме задля створення дихотомії «ми — вони», що слугує для консолідації громадської думки та обґрунтування зовнішньополітичних рішень.

Крім того, дискурс-аналіз дає змогу вивчити трансформацію концепції «вісь зла» за різних адміністрацій США, прослідковуючи зміну в мові та її контексті. Підсумовуючи, застосування теорії політичного дискурсу до вивчення концепції «вісь зла» дає змогу не тільки проаналізувати, як цей термін використовували для формування зовнішньої політики США, а й простежити наслідки його введення в міжнародному контексті.

Структурно дослідження складається з трьох основних розділів. Перший розділ складається з визначення концепції «вісь зла» та методів її дослідження. У другому розділі визначаються передумови використання цього поняття, прослідковуються зміни у визначенні та контексті його використання з моменту введення в політичну риторику Сполучених Штатів, і, як наслідок, міжнародної спільноти. Третій розділ фокусується на аналізі риторики «вісь зла» та її ролі у формуванні політики США та реакції на неї зовнішніх акторів. Це дослідження дає змогу простежити еволюцію зовнішньої політики США та її вплив на міжнародні

---

³ Paul Chilton, *Analysing political discourse: Theory and practice*. London & New York: Routledge, 2004

відносини через призму концепції «вісь зла». Результати дослідження можуть бути корисними для науковців, аналітиків міжнародних відносин і політиків, що займаються питаннями глобальної безпеки та міжнародної дипломатії.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІСЬ ЗЛА»

1.1. Вісь зла як поняття в зовнішній політиці США

Поняття «вісь зла» стало ключовим елементом політичної риторики адміністрації США початку XXI століття. У зовнішньополітичному дискурсі цей термін не лише маркував конкретні держави, а й виконував функцію символічного позначення моральної девіації, що приписувалася цим акторам. Від самого моменту свого введення риторика «вісь зла» відрізнялася від попередніх схожих класифікацій, як, наприклад, «держави-ізгої» (rogue states)⁴ своєю категоричністю.

Загалом поняття «зла» в контексті політики є досить складним для визначення. У праці «Moral Evil and International Relations» авторами описано різні підходи до визначення зла в міжнародних відносинах. Окреслено три основні традиції осмислення цього поняття: августиніанську концепцію зла як відсутності добра, кантівську теорію радикального зла та ідею банальності зла Ганни Арендт. Автори визначають зло в міжнародних відносинах як навмисні дії держав або їхніх лідерів, що призводять до страждань, війни, репресій чи геноциду. У дослідженні акцентовано увагу на тому, що політичні актори часто використовують поняття зла у своїй риториці для конструювання маніхейської дихотомії «добро – зло».⁵ Цей механізм спостерігається і в формуванні концепції «вісь зла». У вказаній дихотомії світ поділений на два табори: добро (США та їхні союзники) і зло (держави осі), де перші мають моральне право на інтервенцію, тиск та ізоляцію других.

Такий спосіб побудови дискурсу дозволяє посилити моральну легітимність власних дій та делегітимізувати потенційних опонентів, що представлено, зокрема, у концепції морального абсолютизму, яка стала складовою доктрини Буша. У

---

⁴ Litwak, Robert S. (2000) – "Rogue States and U.S. Foreign Policy: Containment after the Cold War"

⁵ Rengger, Nicholas, and Renée Jeffery. "Moral Evil and International Relations." *The SAIS Review of International Affairs*, vol. 25, no. 1, 2005, pp. 3–16. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/26999242>. Accessed 21 Feb. 2025.

цьому контексті риторика «вісь зла» не залишає простору для альтернативного аналізу та функціонує як своєрідна мовна рамка, що позиціонує певні держави загрозами міжнародному порядку, до яких не застосовуються загальноприйняті норми переговорів чи співіснування.⁶

Одна з версій походження риторики «вісь зла» пов'язана з державами осі Другої світової війни — Німеччиною, Італією та Японією.⁷ Посилаючись на термін «вісь», адміністрація Буша не просто маркувала держави-загрози, а й стратегічно використала історичний термін для викликання асоціацій з глобальною боротьбою з авторитарною агресією. Ця лінгвістична паралель мала на меті представити Іран, Ірак і Північну Корею не як ізольовані загрози, а як частину єдиного ідеологічно фронту, який можна порівняти з альянсом Другої світової війни. Ця асоціація посилювала ідею про те, що держави осі є не лише геополітичними супротивниками, але й екзистенційним викликом ліберальному міжнародному порядку.

Концепція «вісь зла» була використана Джорджем Бушем-молодшим у зверненні «Про становище країни» 29 січня 2002 року, характеризувала Іран, Ірак та Північну Корею як режими, які шукали зброю масового знищення і підтримували тероризм, створюючи таким чином серйозну загрозу глобальному миру.⁸ Це визначення мало ідеологічне навантаження, створило паралель про держави осі Другої світової війни та мало моралізаторський підтекст, класифікуючи ці держави як «злі за своєю суттю».

Наслідки введення такої концепції досить неоднозначні. Побудова риторики пояснювала застосування м'якої та жорсткої сили США на початку 21 століття та вплинула на сприйняття громадськістю загроз безпеці для країни та світової

---

⁶ Kellner, D. (2007). Bushspeak and the Politics of Lying: Presidential Rhetoric in the “War on Terror.” *Presidential Studies Quarterly*, 37(4), 622–645. <http://www.jstor.org/stable/27552281>

⁷ The Editors of Encyclopaedia Britannica (2025, March 13). axis of evil. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/axis-of-evil>

⁸ Bush, G. W. (2002, January 29). *State of the Union Address*. The White House Archives. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.htmlgeorgewbush-whitehouse.archives.gov+1georgewbush-whitehouse.archives.gov+1>

спільноти. Хоч вісь зла і є сильним риторичний інструментом, причини для введення такої концепції в політичний дискурс США часто не зовсім чітко відображали дійсність міжнародних відносин, сприяючи стратегічним прорахункам і довгостроковій регіональній нестабільності.

Розуміння походження та еволюції концепції «вісь зла» є ключовим для аналізу американської зовнішньої політики, оскільки вона стала основою доктрини превентивної війни та виправдання проведення військових операцій. Цей термін був стратегічним елементом політичного дискурсу, що конструював світову арену, підкреслюючи роль США як захисника свободи та стабільності. Концепція «вісь зла» заклала основу для довготривалих дипломатичних і військових стратегій. Маніхейський поділ світу на «добро» і «зло» не лише вплинув на ухвалення політичних рішень, а й обмежив можливості дипломатичного діалогу⁹. Це особливо помітно в політиці санкцій, військових втручань та позиціонуванні США як глобального лідера у боротьбі з тероризмом.

Підсумовуючи, вивчення поняття «вісь зла» дає змогу не лише відслідковувати розвиток такої риторики за різних адміністрацій США, але й зрозуміти, як політична мова структурує міжнародні відносини. Таким чином, концепт «вісь зла» функціонує як риторичний інструмент, що трансформувалася уявлення про безпеку у зовнішній політиці США після 11 вересня. Це була не просто категорія для назви конкретних ворожих держав. Це був один із засобів, за допомогою яких міжнародна політика могла бути символічно структурована навколо моральної дихотомії, яка в підсумку мобілізувала підтримку населення і міжнародних акторів та створила доктрину превентивної війни в США. Використання моральної термінології для позначення загрози обмежувало гнучкість дипломатії та закріплювало лідерство США як морального гегемона, а держав осі як ворога для всієї світової спільноти. У довгостроковій перспективі

---

⁹ Rengger, N., & Jeffery, R. (2005). *Moral Evil and International Relations*. SAIS Review of International Affairs, 25(1), 3–16. <https://doi.org/10.1353/sais.2005.0016>

така політика сприяла формуванню поляризованого світогляду, який часто ігнорував глибокі проблеми на міжнародній арені, що, у свою чергу, призводило до негнучких стратегій і зростання глобальної напруженості.

1.2. Методи дослідження еволюції визначення «вісь зла» в зовнішній політиці США

Для аналізу трансформації концепції "вісь зла" було використано дискурс-аналіз. Політичний **дискурс-аналіз** дозволяє вивчати мову та риторику в політичному просторі, що допомагає виявити механізми, через які формуються суспільні уявлення про глобальні загрози. Основним джерелом для опису цього методу дослідження було обрано працю Пола Чітона, за якою політичний дискурс встановлює рамки прийнятної поведінки держав та інституцій, формуючи уявлення про ворогів і союзників.¹⁰

Дискурс-аналіз дозволяє виявити, як змінювалась риторика американських адміністрацій щодо концепту «вісь зла» з 2002 до 2024 року. Цей метод дає змогу простежити, як трансформувалися політичні наративи відповідно до зовнішньополітичного контексту, а також визначити риторичні засоби, що використовувалися для вираження ворожості та конструювання образу загрози. Підхід дискурс-аналізу передбачає вивчення не лише змісту політичних висловлювань, а й їхньої функції в процесі побудови міжнародних відносин. Дискурс-аналіз ефективний для дослідження політичної риторики, оскільки він надає інструменти для розкриття комунікативної ролі мови у міжнародних відносинах та допомагає зрозуміти ідейні значення, які передає мовець, свідомо чи несвідомо. Такий підхід є важливим для розуміння того, як політичні актори будують уявлення про події та мотиви, висловлюють своє ставлення та надсилають певні меседжі своїй аудиторії. Зокрема, дискурс-аналіз зосереджується на

---

¹⁰ Chilton, P. A. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. Routledge.

лінгвістичних феноменах, які можна перевірити, шукаючи закономірності в комунікації та політичних стратегіях для розуміння створення нових концепцій політичними акторами та формування суспільного сприйняття через мову.¹¹ Вивчаючи найдрібніші деталі мовної структури, можна виявити переконання та цінності, які в них закодовані. Можна прийти до висновку, що риторичний зміст таких термінів, як «вісь зла», впливає не лише з їхнього значення, але й з розміщення в ширших політичних наративах, інституційних практиках та історичних асоціаціях. Обраний метод дослідження надає можливості для розкриття цих аспектів.

Дискурс-аналіз розкриває онтологічні та епістемологічні припущення, вбудовані в мову, показуючи, як певні висловлювання сприймаються як значущі та раціональні в конкретному історичному контексті.¹² Обраний метод дослідження дає можливість простежити, як ця концепція спиралася на історичні посилення, як-от сили осі Другої світової війни, щоб позиціонувати сучасних геополітичних суперників не як раціональних, а як за своєю суттю зловмисних акторів.

Аналіз політичного дискурсу особливо пов'язаний з «мовою політики та політикою мови», показує, як дискурс формує сприйняття реальності, при цьому підкреслюючи, як політичні актори використовують мову для встановлення влади, створення наративів загрози та обґрунтування політичних рішень.¹³ У контексті осі зла політичний дискурс-аналіз розкриває, як мова функціонує як інструмент сек'юритизації, перетворюючи абстрактні політичні розбіжності на екзистенційні загрози. Політична мова ніколи не є нейтральною. Вона кодує ідеологічні позиції

---

¹¹ Temmerman, M. (2016). Linguistic discourse analysis as a tool for analyzing political communication. *Politics, Culture & Socialization*, 7(1–2), 119–142. <https://doi.org/10.3224/pcs.v7i1-2.07>

¹² Pedersen, O. K. (2009). *Discourse Analysis*. Working Paper No. 65, International Center for Business and Politics, Copenhagen Business School. <https://research.cbs.dk/en/publications/32bf1b8c-20f9-4b46-a773-0b655f4d927b>

¹³ Dunmire, P. L. (2012). Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language. *Language and Linguistics Compass*, 6(11), 735–751. <https://doi.org/10.1002/lnc3.365>

та формує сприйняття аудиторії.¹⁴ Введення терміну «вісь зла» перетворює складну міжнародну динаміку на бінарну моральну схему, яка формує образ «добра» та «зла» і маргіналізує альтернативне мислення.

Концепція «вісь зла» служить не лише для окреслення ворогів, як морально відхилених, ірраціональних та загрозливих, але й для ведення політики, заснованої на тривозі та терміновості. Обраний метод дослідження допомагає простежити, як страх використовувався як політичний інструмент для виправдання використання військової сили, санкцій та ізоляції країн, віднесених до осі зла. У другому розділі детальніше описано те, як стратегія адміністрації Буша перебільшувала загрози з боку Іраку, Ірану та Північної Кореї, створюючи непропорційне сприйняття небезпеки. Страх обходить аргументований демократичний дискурс і легітимізує агресивну превентивну політику, яка інакше не мала б громадської підтримки. Ця стратегія є «неправильним використанням страху в політичних цілях»¹⁵, оскільки сприйняття загрози маніпулюється для узгодження з уже наявними політичними цілями.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що дискурс-аналіз як метод дослідження саме завдяки своїй міждисциплінарній природі та здатності поєднувати аналіз мовної форми з вивченням політичної дії дозволяє побачити концепт «вісь зла» у ширшому світоглядному та стратегічному контексті. Йдеться не лише про термін, який використовувався для позначення держав, ворожих до Сполучених Штатів, а й про складний риторичний інструмент, за допомогою якого було структуровано зовнішньополітичний дискурс, конструйовано образи загроз і легітимізовано ухвалення рішень, що мали довготривалі геополітичні наслідки.

Після атак 11 вересня 2001 року вісь зла стала тією рамкою, в межах якої нова американська стратегія безпеки не лише осмислювалася, а й впроваджувалася в реальність. Вона зумовила перехід від традиційного підходу стримування до

---

¹⁴ Joseph, J. E. (2004). Language and Politics. In A. Davies & C. Elder (Eds.), *The Handbook of Applied Linguistics* (pp. 347–367). Oxford: Blackwell Publishing.

¹⁵ Gore, A. (2004). The Politics of Fear. *Social Research*, 71(4), 779–798. <http://www.jstor.org/stable/40971977>

превентивних рішень, а також надала моральне обґрунтування для дій, які раніше могли б бути сприйняті суперечливо. Завдяки дискурс-аналізу вдається простежити, як на перший погляд абстрактна, або символічна політична мова поступово набуває практичної ваги, впливаючи на конкретні рішення та стратегії.

РОЗДІЛ 2. ВІДСТЕЖЕННЯ ЗМІНИ ПОНЯТТЯ «ВІСЬ ЗЛА» В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США

2.1. Передумови для створення концепції «вісь зла»

Формування концепції «вісь зла» у зовнішньополітичному дискурсі Сполучених Штатів Америки не можна розглядати ізольовано від ширшого геополітичного й ідеологічного контексту, що склався після завершення холодної війни. Розпад Радянського Союзу у 1991 році позначив радикальну зміну структури міжнародної системи. Світ більше не був біполярною системою, у якій суперництво між США та СРСР задавало головні параметри глобальної безпеки. Унаслідок цього Сполучені Штати опинилися в позиції, яка водночас стала причиною нових викликів, наприклад, потреби в ідентифікації джерел загроз у новому міжнародному середовищі.

Замість класичного протистояння між державами-гегемонами в центрі уваги американського стратегічного мислення дедалі частіше опинялися менш передбачувані форми небезпеки, такі як транснаціональний тероризм, радикальні режими, що прагнули отримати зброю масового ураження, та так звані «держави-ізгої», які, з точки зору США, загрожували світовому порядку.¹⁶ Ці чинники заклали підґрунтя для появи концепції «вісь зла», яка дозволяла створити новий образ загроз.

У цей період зовнішньополітична стратегія США дедалі більше базувалася на поєднанні ідеї демократичного розширення та забезпечення стабільності через збереження військової переваги. Ідея США, як лідера у захисті світової безпеки

---

¹⁶ Lampas, N. (2022, August 15). Rogue State Behavior. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-703>.

почала відігравати провідну роль у формуванні нових підходів до глобального управління. У цьому контексті риторика стала вираженням не лише безпекових оцінок, а й ширшої амбіції переосмислити роль США як актора на світовій арені.

Керівництво з оборонного планування 1992 року (розроблене тодішнім заступником міністра оборони Полом Вулфовіцем) окреслило бачення однополярного домінування у плані Керівництва оборонного планування для фінансових років 1994-1999, заявивши, що Сполучені Штати повинні підтримувати військову перевагу та стримувати будь-яких нових суперників.¹⁷ Попри те, що документ так і не був формально затверджений як офіційна доктрина, закладені в ньому принципи помітно вплинули на подальше формування зовнішньополітичної стратегії Сполучених Штатів, зокрема у визначення ролі так званих «держав-ізгоїв» у новій системі глобального порядку після завершення холодної війни.

Новий підхід викликав широкий резонанс як усередині США, так і серед міжнародної спільноти, розцінений критиками як прояв нової хвилі імперіалістичного мислення, що несла загрозу принципам колективної безпеки та міжнародного права. Зауваження насамперед стосувалися надмірного акценту на односторонній дії США у глобальних питаннях безпеки без урахування позицій союзників. У відповідь на суспільний та політичний тиск текст було переглянуто під наглядом міністра оборони Діка Чейні та голови Об'єднаного комітету начальників штабів Коліна Пауелла.

Оновлена версія документа 16 квітня 1992 року зберегла загальний стратегічний напрям, однак була позбавлена найрадикальніших формулювань. Зовнішня риторика була пом'якшена, проте ідея про збереження глобального лідерства США та право на превентивні дії залишилися провідною ідеєю. Доктрину

---

¹⁷ "Defense Planning Guidance for the 1994–1999 Fiscal Years (Draft)," Office of the Under Secretary of Defense for Policy, 1992

Буша сенатор Едвард Кеннеді описав як: «заклик до американського імперіалізму 21-го століття, який жодна інша нація не може і не повинна прийняти».¹⁸

Для аналізу передумов формування терміну «вісь зла» необхідно дослідити відносини США з країнами осі до 2002 року. Далі в роботі буде описано кожні з них, починаючи з Іраку.

Після завершення війни в Перській затоці 1991 року відносини між Іраком і Сполученими Штатами почали стрімко погіршуватися. До катастрофи 9 вересня Ірак міцно закріпився в американському зовнішньополітичному дискурсі як постійне джерело загроз для стабільності на Близькому Сході та міжнародної спільноти в цілому. Хоча військові дії завершилися поразкою Іраку, сам факт збереження Саддамом Хусейном своєї влади викликав серйозне занепокоєння серед американських політиків. Особливе занепокоєння викликала інформація про те, що Ірак, попри багаторічні санкції та перевірки, і далі міг працювати над створенням зброї масового знищення. Протягом 1990-х років співпраця іракської сторони з Комісією ООН з роззброєння була ускладнена відсутністю прозорості, численними перешкодами та помилками в оцінках.

Після витіснення іракських військ до території Іраку західні війська зупинились і не пішли вглиб країни, через що незабаром Джордж Буш-старший отримав звіти від ЦРУ та директора Центральної розвідки про збереження Іраком військової потужності.¹⁹ Саддам Хусейн, прагнучи зберегти баланс сил у регіоні та стримати Іран, свідомо не надавав повної ясності щодо стану іракських програм озброєння. Замість того, щоб спростувати всі підозри, він не заперечував факт, ба більше створив враження про те, що країна володіє суттєвим військовим потенціалом. Хоча така стратегія, ймовірно, була спрямована на те, щоб стримати

---

¹⁸ Congressional Record, Volume 148 Issue 133 (Thursday, October 10, 2002). *GovInfo | U.S. Government Publishing Office*. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2002-10-10/html/CREC-2002-10-10-pt1-PgS10233-7.htm> (date of access: 10.04.2025).

¹⁹ Director of Central Intelligence. Saddam Husayn: Likely to Hang On. June 1992. *The National Security Archive*.

Тегеран, у Вашингтоні її сприйняли як серйозну загрозу, що лише посилила підозри та занепокоєння з боку США.²⁰

Виведення інспекторів ООН у 1998 році, за яким послідували авіаудари в межах операції «Лис пустелі», стало критичною точкою у відносинах США та Іраку. Сполучені Штати дедалі рішучіше схилялися до політики прямого тиску на Ірак. Це було закріплено на законодавчому рівні з ухваленням Закону про звільнення Іраку, що офіційно означав зміну підходу до побудови відносин між двома країнами.

Саддам Хусейн вважав, що США, які свого часу частково підтримували Ірак у війні проти Ірану, згодом визнають його союзником у регіоні, передусім у протидії іранському впливу та зростанню ісламістських рухів. Він сприймав обмежені дії Вашингтона, зокрема відмову від наземного вторгнення у 1991 році та намагання встановити дипломатичний діалог, як свідчення того, що Ірак і далі розглядається адміністрацією США як корисний гравець у регіоні. Проте з американського боку таку поведінку розцінювали не як прояв стратегічного партнерства, а як чергову спробу маніпуляції. За Дуелфером: «У поточних інтерв'ю Саддам висловив переконання, що плин часу спрацює на його користь і що санкції в кінцевому підсумку буде анульовано. Він вважав, що міжнародне співтовариство втомиться від позиції США і нормалізує відносини з Іраком. Його стратегія полягала в тому, щоб перечекати».²¹ Він недооцінив моралізаторську течію американської зовнішньої політики, яка дедалі більше зображувала Ірак не просто як геополітичну проблему, але як жорстокого автократа, який став загрозою для американських демократичних цінностей і глобального порядку.²²

---

²⁰ Duelfer, C. A., & Dyson, S. B. (2011). Chronic misperception and international conflict: The U.S.–Iraq experience. *International Security*, 36(1), 73–100. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00045

²¹ Duelfer, C. A., & Dyson, S. B. (2011). Chronic misperception and international conflict: The U.S.–Iraq experience. *International Security*, 36(1), 73–100. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00045

²² Leffler, M. P. (2011). 9/11 in Retrospect: George W. Bush's Grand Strategy, Reconsidered. *Foreign Affairs*, 90(5), 33–44. <http://www.jstor.org/stable/23041774>

Початок 21 століття став моментом суттєвих змін у зовнішньополітичній стратегії Сполучених Штатів, що було зумовлено як завершенням холодної війни, так і зростанням нових, асиметричних загроз. До 2001 року стратегічні пріоритети США зосереджувалися на збереженні глобального домінування, підтримці демократичних інститутів і забезпеченні стабільності світової економіки. Проте події 11 вересня 2001 року кардинально змінили безпекову парадигму, поставивши боротьбу з тероризмом пріоритетом американської зовнішньої політики.

Введення категорії «вісь зла» було не суто реакцією на теракти. Воно стало кульмінаційним моментом в історично сформованому конфліктному наративі між США та Іраком, Іраном і Північною Кореєю. До моменту промови Буша ці режими були міцно вкорінені в американському дискурсі як стратегічні супротивники, насамперед через їхній курс у зовнішній політиці, амбіції в ядерній сфері та спроби зміцнити регіональний вплив.²³

Протягом 1990-х років в політичному дискурсі США виникло поняття так званих «держав-ізгоїв», як режимів, які систематично порушували міжнародні норми, прагнули здобути зброю масового знищення та становили загрозу стабільності в окремих регіонах. До них відносили й держав пізніше сформованої осі зла. На цьому тлі сформувалася політика «подвійного стримування» адміністрації Клінтона щодо Ірану та Іраку, що мала на меті недопущення домінування жодної з цих країн у регіоні. У її межах активно застосовувалися економічні санкції, а також військові дії, зокрема, операція «Лис пустелі» 1998 року.

Теракти 11 вересня 2001 року стали для адміністрації Джорджа Буша приводом для переосмислення й трансформації наявного дискурсу, поєднавши такі аспекти як тероризм, поширення зброї масового знищення та дихотомію добра і зла в нову стратегічну рамку.

---

²³ Davies, G. A. M. (2008). *Strategic Cooperation, the Invasion of Iraq and the Behaviour of the 'Axis of Evil', 1990–2004.*

Підсумовуючи вище зазначене, події 11 вересня стали критичною точкою, а не початком погіршення відносин між США та Іраком. Приєднання Іраку до категорії держав осі стало кроком до позиціонування Іраку як ворога та спонсора тероризму.

Подібним чином, Включення Ісламської Республіки Іран до осі зла у промові президента Джорджа Буша в січні 2002 року стало результатом понад двадцятирічної ескалації ідеологічного протистояння та загроз безпеці, що визначали зовнішньополітичну динаміку між Вашингтоном і Тегераном. Витоки цієї ворожості ведуть до Ісламської революції 1979 року та подальшої ескалації, пов'язаної із захопленням американських заручників, коли 52 дипломати утримувалися в посольстві США протягом 444 днів.

Риторика проти Ізраїлю Ірану та його прагнення поширити власну модель ісламського правління за межі національних кордонів зробили його символічною протилежністю тим цінностям, які активно просувалися в американській зовнішній політиці. Іран розглядався не просто як держава-суперник, а як ідеологічний антагоніст ліберально-демократичного світогляду.²⁴ Проте коріння цього антагонізму можна простежити набагато раніше, зокрема, у підтриманому США перевороті 1953 року, який скинув прем'єр-міністра Мохаммада Мосаддека та повернув на посаду шаха. Це втручання з боку США у співпраці з британською розвідкою, назавжди залишило слід у колективній пам'яті Ірану та в майбутньому посилювало революційну риторику, спрямовану на протистояння західному імперіалізму.²⁵

Упродовж 1980-х і 1990-х років сприйняття Ірану як загрозового актора тільки посилювалося. У 1984 році Державний департамент США офіційно включив Іран до переліку держав-спонсорів тероризму. Рішення базувалося на підтримці Тегерана таких угруповань, як Хезболла, ХАМАС та Ісламський джихад у

---

²⁴ "Iran and the West: Foe or Potential Ally Against Terror?" *Royal United Services Institute (RUSI)*, 2005

²⁵ Azad, M. A. K. (2017). *Iran-US (United States) Relations Since 1945*. University of Dhaka.

Палестині.²⁶ Здійснюючи напади на ізраїльські та західні цілі, ці організації тісно співпрацювали з іранським керівництвом, зокрема з Корпусом вартових ісламської революції (КВІР), що зміцнювало переконання США в намаганні Ірану використовувати проксі-сили задля дестабілізації Близького Сходу. Такі дії розглядалися як загроза безпеці і демонстративне нехтування усталеними нормами міжнародної поведінки. Особливе занепокоєння викликала опозиція Ірану мирному процесу з Ізраїлем. У той час як адміністрації США підтримували дипломатичні ініціативи на кшталт угод в Осло, Іран підтримував сили, які дестабілізували ситуацію в Юдеї, Самарії та Секторі Гази. Це зміцнило його репутацію як гравця, що навмисно підриває дипломатичні зусилля США в регіоні.²⁷

Під час президентства Хатамі відносини Ірану зі США були порівняно більш дружніми. Сам Хатамі говорив про створення «тріщини в стіні недовіри». Він виступав за діалог і порозуміння між Іраном та США, критикуючи Штати за зображення мусульманських країн як нового ворога: «Я вважаю, що тепер усі двері повинні бути відкриті для такого діалогу, розуміння та можливості для контакту між іранськими та американськими громадянами». Він також засудив зовнішню політику США за те, що вона «відстала» та є «в'язнем менталітету холодної війни» через спробу «зобразити іслам як нового ворога».²⁸ Проте навіть в цей період відносного зближення за допомогою створення ініціатив на кшталт «Діалогу цивілізацій» та закликів до порозуміння, США продовжували бути скептично налаштованими щодо справжніх намірів Ірану. Перш за все недовіра була викликана складною політичною структурою Ісламської Республіки. Навіть демократично обраний президент залишався підконтрольним верховному лідерові,

---

²⁶ U.S. Department of Justice, Office of Intelligence Policy and Review. "Iran: Support for Terrorism and WMD Proliferation." 2004. <https://www.justice.gov/file/266476/dl>

²⁷ "Iran as Part of the Axis of Evil: Part II – U.S. Policy Concerns." *The Washington Institute for Near East Policy*, 2002.

²⁸ Morgan, Cody (2015) "U.S. - Iran Relations: A History of Covert Action and a Promising Future," *The Cohen Journal*: Vol. 2 : Iss. 1 , Article 1.

що ставило під сумнів реальні можливості здійснення реформ та підзвітності органів влади.

Після терактів 11 вересня президент Ірану заявив: «Від імені іранського уряду і нації я засуджую спроби викрадення і терористичні атаки на громадські центри в американських містах, які вбили велику кількість невинних людей».²⁹ Іран також запропонував США матеріально-технічну підтримку.³⁰ Після рішення США вести війну проти талібів і «Аль-Каїди» Іран запропонував свою територію для американських пошуково-рятувальних місій. Також була виражена готовність приєднатися до антитерористичної кампанії під проводом ООН. Однак ця коротка відлига була припинена, коли президент Буш у своєму зверненні до держави в січні 2002 року відніс Іран, Ірак і Північну Корею до осі зла, звинувативши їх у спонсоруванні тероризму та розробці зброї масового знищення.

Данні американської розвідки свідчили про протиріччя між риторикою Хатамі та фактичними діями іранського режиму. Іран не припинив фінансування Хезболли, продовжував впливати на хід ізраїльсько-палестинського конфлікту й водночас таємно розвивав ядерну програму. Питання можливого розповсюдження ядерної зброї стало ключовим фактором у формуванні американського сприйняття Ірану як ворожого актора ще до подій 11 вересня 2001 року.³¹ Інформація про приховані зусилля Тегерана із збагачення урану та закупівлі обладнання, пов'язаного з ядерною зброєю, викликала значне занепокоєння у США наприкінці 1990-х. Попри участь Ірану в Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї, країна не демонструвала належної прозорості та обмежувала доступ міжнародних інспекторів для підтвердження його належного виконання. У поєднанні ці фактори

---

²⁹ Cameron S. Brown 'The Hot Scene Around The World: The Middle East Reacts To September 11th», Middle East Review of International Affairs, Vol. '5, No. 4, December 2001.

³⁰ Ghumman, K. M. (2002). IRAN-US RELATIONS IN THE POST-9/11 DAYS: PROBLEMS AND PROSPECTS. *Strategic Studies*, 22(3), 170–186. <http://www.jstor.org/stable/45242315>

³¹ U.S. Department of the Treasury. (2008, September 10). *Treasury strengthens preventive measures against Iran*. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/hp1258>

сприймалися США як непрямі докази того, що Іран міг приховано працювати над створенням ядерного арсеналу.³²

Підсумовуючи, включення Ірану до осі зла відображало глибоку ідеологічну оцінку Ірану як системного виклику стратегічним інтересам США та основоположним нормам міжнародного політичного порядку. Хоча критики, серед яких був і сенатор Едвард Кеннеді, вважали, що адміністрація Буша перебільшувала загрозу з боку режиму Саддама Хусейна з політичних міркувань³³, адміністрація Буша сприймала Іран як державу, яку необхідно було стримувати з огляду на її потенціал до підриву глобальної стабільності.

Подібним чином, напруження у відносинах між Сполученими Штатами Америки та Корейською Народно-Демократичною Республікою в період до подій 11 вересня 2001 року мало ідеологічні та безпекові передумови. Його витoki можна прослідкувати у наслідках Корейської війни, а також у поступовому зростанні ядерних амбіцій КНДР. Рамкова угода 1994 року, укладена за адміністрації Білла Клінтона стала найвизначнішою спробою дипломатичного врегулювання відносин між країнами. Вона передбачала замороження програми з виробництва плутонію в обмін на постачання енергетичних ресурсів і будівництво двох легководних реакторів. Однак ця угода поступово розпалася через затримки з реалізацією, дефіцит взаємної довіри та відсутність консенсусу щодо перевірки дотримання зобов'язань.³⁴

Однією з критичних точок в історії відносин США та КНДР став запуск Північною Кореєю ракети Taepodong-1 у 1998 році, що пролетіла над територією Японії. Цей крок у Вашингтоні сприйняли як демонстрацію не лише ракетного

---

³² U.S. Department of Justice, Office of Intelligence Policy and Review. "Iran: Support for Terrorism and WMD Proliferation." 2004. <https://www.justice.gov/file/266476/dl>

³³ CNN. (2003, September 19). *Kennedy: Iraq war was based on politics*. CNN. <https://edition.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/09/19/kennedy.iraq/index.html>

³⁴ Chanlett-Avery, E. (2012). *North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation*. Congressional Research Service.

потенціалу, а й політичного виклику, що поставив під сумнів надійність КНДР як партнера.³⁵ У доповідях ЦРУ та Міністерства оборони США наприкінці 1990-х років КНДР дедалі частіше описувалася як «держава-ізгой» (rogue state) із загрозливою ракетною програмою та схильністю до експорту стратегічних технологій до таких держав, як Іран, Пакистан чи Сирія.³⁶ Паралельно з'явилися розвіддані про спроби КНДР таємно збагатити уран, що у підсумку й стало підставою для звинувачень у 2002 році в порушенні Рамкової угоди.

Попри деякі дипломатичні зрушення в останній рік каденції Клінтона, наприклад, візит Мадлен Олбрайт до Пхеньяна восени 2000 року, відносини між США та КНДР залишалися напруженими. Політика сонячного світла (sunshine policy), започаткована президентом Південної Кореї Кім Де Чжуном, отримала помірну підтримку з боку США, проте США залишалася скептично налаштованими щодо щирості намірів КНДР.³⁷ Зі вступом на посаду адміністрації Джорджа Буша у 2001 році зовнішньополітична стратегія США різко змінилася. Діалог щодо обмеження ракетної програми було припинено, а КНДР у риторичі нової адміністрації дедалі чіткіше поставала не як країна з «проблемним» режимом, а як цілковита загроза міжнародному порядку. У дискурсі адміністрації Буша Північна Корея стала уособленням «авторитарної, мілітаризованої та непрозорої» держави, що демонстративно порушує міжнародні норми і тому не може бути об'єктом традиційної дипломатії.³⁸

Перші санкції були запроваджені під час Корейської війни — у 1950 році, починаючи з повного ембарго на експорт.³⁹ Президент Трумен оголосив

---

³⁵ Manyin, M. E., & Nikitin, M. B. (2012). *Foreign Assistance to North Korea*. Congressional Research Service.

³⁶ U.S. Department of Defense. (2001). *Proliferation: Threat and Response*. Office of the Secretary of Defense.

³⁷ Manyin, M. E., & Nikitin, M. B. (2012). *Foreign Assistance to North Korea*. Congressional Research Service.

³⁸ Davies, G. A. M. (2008). *Strategic Cooperation, the Invasion of Iraq and the Behaviour of the 'Axis of Evil', 1990–2004*.

³⁹ Executive Order 10173—Regulations Relating to the Safeguarding of Vessels, Harbors, Ports, and Waterfront Facilities of the United States | The American Presidency Project. *The American Presidency Project*.

надзвичайний стан, а Міністерство фінансів випустило Правила контролю за іноземними активами, які забороняли фінансові операції з Північною Кореєю, включаючи транзакції, пов'язані з подорожами, і заморозили північнокорейські активи.

У 1955 році США видали перші Правила міжнародної торгівлі зброєю, які включили Північну Корею до списку країн, яким буде відмовлено у видачі ліцензій на оборонні товари та послуги. До 1965 року в Регламенті управління експортом Північну Корею було класифіковано як одну з найбільш обмежених країн (§ 746.4; 760).⁴⁰ У 1989 році Регламент управління експортом було переглянуто, щоб дозволити експорт комерційних товарів, призначених для задоволення основних людських потреб до Північної Кореї, правила щодо поїздок до Північної Кореї також були пом'якшені. У 1992 році Правила контролю за іноземними активами було переглянуто, щоб дозволити телекомунікації між США та Північною Кореєю.

Правова база для подальших санкцій розширилася із застосуванням закону «Про торгівлю з ворогом» (Trading with the Enemy Act), який неодноразово використовувався для блокування торгівлі та фінансових операцій з КНДР. Особливо загострилася ситуація в 1980-х роках у зв'язку з підозрами щодо північнокорейської участі у терористичних актах. У 1988 році Державний департамент США офіційно визнав КНДР державою-спонсором тероризму після інциденту з підривом авіарейсу Korean Air Flight 858 у 1987 році, внаслідок якого загинуло 115 людей. Це стало причиною активування санкцій відповідно до кількох американських законів, включно з заборонами на продаж зброї, надання допомоги, експорт товарів подвійного призначення та участь у міжнародних фінансових інституціях.

URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-10173-regulations-relating-the-safeguarding-vessels-harbors-ports-and>.

⁴⁰ EAR | Bureau of Industry and Security. *Homepage* | Bureau of Industry and Security. URL: <https://www.bis.gov/regulations/ear/part-746/section-746.4/north-korea> (date of access: 12.04.2025).

Розвиток ядерної програми Північної Кореї на початку 1990-х років викликав серйозне занепокоєння у міжнародній спільноті. Після того як інспектори МАГАТЕ виявили факти прихованої діяльності з відділення плутонію на ядерному об'єкті в Йонбйоні, адміністрація президента Клінтона в 1993 році наклала низку санкцій. Ці обмеження були запроваджені на основі Закону про контроль за експортом та Закону про експорт зброї й передбачали заборону на торгівлю, інвестиції, а також обмеження участі КНДР у міжнародних фінансових установах.

До моменту вступу на посаду Джорджа Буша-молодшого у 2001 році Північна Корея залишалася в переліку держав, що, за оцінками США, підтримують терористичні організації. Проти неї діяли численні односторонні й багатосторонні санкції, які не лише посилювали її міжнародну ізоляцію, а й створювали основу для подальшої риторичної ескалації, зокрема включення до категорії «вісь зла».

Попри відмінності в геополітичному становищі, регіональному впливі й історичному минулому, Ірак, Іран і Північна Корея поділяли низку характеристик, які дозволили адміністрації президента Джорджа Буша об'єднати їх в єдину риторичну категорію — «вісь зла». Насамперед, усі три країни на момент проголошення концепції в 2002 році мали ворожі або напружені стосунки зі Сполученими Штатами. Ірак перебував під міжнародними санкціями після вторгнення в Кувейт у 1990 році, а відносини з Вашингтоном залишалися замороженими після війни в Перській затоці. Іран, після Ісламської революції 1979 року й захоплення американського посольства в Тегерані, вважався одним із ключових супротивників США на Близькому Сході, що регулярно звинувачувався у підтримці терористичних організацій та підривній діяльності в регіоні.⁴¹ Північна Корея, у свою чергу, перебувала в ізоляції ще з часів Корейської війни, а з кінця 1980-х років відносини між КНДР і США погіршилися навіть сильніше у зв'язку з ракетною та ядерною програмами Північної Кореї.

---

⁴¹ A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Iran. *Office of the Historian*. URL: <https://history.state.gov/countries/iran>.

Другою спільною ознакою стало звинувачення всіх трьох держав у володінні, розвитку або приховуванні програм зброї масового знищення. Ірак, за даними американської розвідки, не виконав умов роззброєння, передбачених післявоєнними резолюціями Ради Безпеки ООН, і зберігав здатності до відновлення хімічної та біологічної зброї.⁴² Іран упродовж 1990-х років активно розвивав ядерну енергетику, приховуючи елементи своєї програми від МАГАТЕ, що викликало зростаюче занепокоєння в США.⁴³ Північна Корея вже на початку 1990-х привернула увагу американських аналітиків, що фіксували активні ядерні розробки на об'єкті в Йонбйоні, а в 2002 році було висунуто звинувачення у таємній програмі зі збагачення урану, що й послугувало підґрунтям для її включення до осі зла.⁴⁴

Третім об'єднувальним фактором стала наявність (доведена або припущена) підтримки терористичних організацій. Ірак був звинувачений у зв'язках з Аль-Каїдою, попри відсутність переконливих доказів прямих контактів між Саддамом Хусейном і лідерами терористичної мережі.⁴⁵ Іран традиційно розглядався як спонсор тероризму, зокрема через підтримку Хезболли, ХАМАСу та ісламських бойовиків у Іраку. Північна Корея залишалася в списку держав-спонсорів тероризму з 1988 року, зокрема через інцидент із Korean Air Flight 858, а також постійні підозри у нелегальних військових зв'язках із Сирією та Іраном.

Четвертим фактором, який об'єднував ці три держави, була спільна політична структура. Всі вони мали авторитарну форму правління. У кожному випадку спостерігалось суттєве обмеження політичних прав і свобод, придушення інакомислення та переважання ідеологічно закритої системи управління. В Іраку влада зосереджувалась у руках Саддама Хусейна, чий режим мав риси

---

⁴² McCartney, P. T. (2004). *American Nationalism and U.S. Foreign Policy from September 11 to the Iraq War*.

⁴³ Azad, Md. Abul. (2019). Iran-US (United States) Relations Since 1945. 10.13140/RG.2.2.31853.23524

⁴⁴ Chanlett-Avery, E. (2012). *North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation*. Congressional Research Service.

⁴⁵ Leffler, M. P. (2011). *9/11 in Retrospect: George W. Bush's Grand Strategy, Reconsidered*.

персоналістської автократії, що базувалася на культурі особи, жорсткому контролю над політичним полем і репресіях проти опозиційних сил, а також етнічних та релігійних меншин. Іран, у свою чергу, являв собою приклад теократичної моделі державного устрою, де ключові важелі влади перебували під контролем Вищого керівника та Ради вартових конституції — інституцій, що мали вирішальний вплив на формування законодавства та допуск кандидатів до виборчих процесів. У КНДР встановилася спадкова диктатура, що поєднувала сталінську репресивність із династичним принципом наслідування, що робило її винятковою навіть серед інших авторитарних держав.⁴⁶ Усі три режими у риториці адміністрації Буша зображувалися як ірраціональні й непрогнозовані, що підкреслювало необхідність протидії.

Хоча зазначені країни й поділяли низку спільних рис, кожна з них мала специфічні характеристики, які зумовлювали диференційоване риторичне представлення в зовнішньополітичному дискурсі США. Ірак виступав центральним об'єктом критики у зв'язку з досвідом війни в Перській затоці, зокрема з вторгненням в Кувейт та подальшим невиконанням умов перемир'я, що створювало підґрунтя для подальшої військової інтервенції з боку США. Іран сприймався вороже через прагнення до регіонального лідерства в шийтському світі, що суперечило інтересам ключових союзників США в регіоні. Образ Північної Кореї скоріше можна охарактеризувати як ізольований й непрозорий режим з високим рівнем мілітаризації, що систематично порушував міжнародні угоди щодо нерозповсюдження ядерної зброї й демонстрував наміри до проведення ядерних випробувань. У результаті, попри наявні відмінності, всі три країни були об'єднані у дискурсивному терміні «вісь зла», який базувався на чіткій моральній бінарності: протиставленні «добродесного» Заходу, уособленого США, силам, що уособлювали загрозу для міжнародного порядку.

---

⁴⁶ Kellner, D. (2007). *Bush's "War on Terror" and the Spectacle of Bush II*

2.2. Ключові віхи еволюції концепції «вісь зла»

Досліджуючи віхи еволюції концепції «вісь зла», необхідно перш за все дослідити привід для впровадження такої риторики. Терористичні атаки 11 вересня 2001 року докорінно змінили зовнішньополітичний ландшафт США, спричинивши радикальні зміни стратегічних орієнтирів та ідеологічного фреймінгу. Одним із ключових наслідків цієї трансформації стало формування та риторичне закріплення поняття «вісь зла» президентом Джорджем В. Бушем у його зверненні «Про становище країни» в 2002 році. Концепція стала продуктом наративу періоду після 9 вересня 2001 року, який став ерою нової зовнішньополітичної стратегії США.

До 11 вересня адміністрація Буша дотримувалась відносно традиційної реалістичної позиції, зосереджуючи увагу на конкуренції з великими державами, насамперед Китаєм і Росією, водночас розглядаючи такі «держави-ізгої», як Іран, Ірак, Лівія та Північна Корея, як постійні, але керовані загрози. Тероризм і радикальний ісламізм, хоча й визнавались загрозами, не вважались пріоритетами політики США. Зовнішня політика Буша до 11 вересня була досить несистемною. Політики обговорювали санкції проти Іраку, співпрацю з Росією й Китаєм, оборонні ініціативи, але так і не дійшли до послідовної стратегії.⁴⁷ Тероризм не вважався гострою загрозою, навіть попри попередження від таких посадовців, як Річард Кларк або директор ЦРУ Джордж Тенет. Лише катастрофічні події 11 вересня стали тим імпульсом, який змусив адміністрацію рішуче переглянути свої пріоритети та створити нову, більш радикальну стратегію національної безпеки. Теракти, організовані Аль-Каїдою, виявили структурні недоліки у системі національної безпеки Сполучених Штатів, продемонструвавши вразливість перед загрозами, що походять як від транснаціональних недержавних акторів, так і від урядів, які підозрювалися у сприянні терористичній діяльності. У відповідь на ці

---

⁴⁷ Leffler, M. P. (2011). 9/11 in retrospect: George W. Bush's grand strategy, reconsidered. *Foreign Affairs*, 90(5), 33–44. <http://www.jstor.org/stable/23041774>

події адміністрація президента Джорджа Буша здійснила докорінний перегляд стратегічних засад безпекової політики, відмовившись від парадигми стримування на користь концепції превентивної дії, яка передбачала активне усунення потенційних загроз. У Стратегії національної безпеки 2002 року чітко описано бачення США щодо боротьби з тероризмом: «У той час як Сполучені Штати будуть постійно прагнути заручитися підтримкою міжнародного співтовариства, ми без вагань діятимемо поодиночі, якщо необхідно, щоб реалізувати своє право на самооборону, діючи превентивно проти таких терористів, щоб не дати їм завдати шкоди нашому народу і нашій країні».⁴⁸

Введення концепції «вісь зла» стало спробою закріпити значення 11 вересня через потужну дискурсивну рамку. Адміністрація Буша ефективно «гегемонізувала» дискурс навколо атак, створивши наратив, у якому розмаїття загроз безпеці було зведено до монолітної «війни з терором».⁴⁹ Цей риторичний прийом дозволив ототожнити як недержавних акторів (терористичні мережі), так і уряди, які, за твердженням адміністрації, їх підтримували або створювали зброю масового знищення. Успішність цієї стратегії полягала в її моральній визначеності та бінарній логіці — держави або з США, або проти них. У межах загального політичного консенсусу всередині Штатів розбіжності між демократами та республіканцями були мінімальними. Отже, риторика «ми — вони» стала спільно прийнятою. Прикладом цього є висловлювання сенаторки Гілларі Клінтон у вересні того року: «Кожна країна має бути або з нами, або проти нас. Ті, хто переховує терористів або фінансує їх, заплатять за це ціну».⁵⁰ Це твердження майже

---

⁴⁸ White House. (2002). *The National Security Strategy of the United States of America*. [https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html​:contentReference\[oaicite:8\]{index=8}](https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html​:contentReference[oaicite:8]{index=8})

⁴⁹ Krebs, R. R., & Lobasz, J. K. (2007). Fixing the meaning of 9/11: Hegemony, coercion, and the road to war in Iraq. *Security Studies*, 16(3), 409–451. <https://doi.org/10.1080/09636410701547881>

⁵⁰ Garfinkle, A. (2017, July 31). *With friends like these*. The American Interest. <https://www.the-american-interest.com/2017/07/31/with-friends-like-these-2/>

не відрізнялося від слів президента Джорджа Буша-молодшого: «Кожна нація, у кожному регіоні, має зробити вибір. Або ви з нами, або ви з терористами».⁵¹

Як вказано в доповіді Комісії 9/11 2004 року, адміністрація вирішила трактувати тероризм як системну загрозу, що вимагає системної відповіді, зокрема зміни режимів, які можуть становити потенційну небезпеку в майбутньому.⁵² Така логіка була пов'язана не лише з запобіганням поширенню ЗМЗ, але й із демонстрацією рішучості США та захистом їхнього авторитету.

Вплив нарративу 11 вересня полягав у тому, що він змінив межі допустимої політичної дискусії. Так, щодо вторгнення в Ірак, позиція з боку демократів була приглушена не стільки браком інформації, скільки «риторичним примусом», тобто нездатністю запропонувати альтернативний нарратив, який би витримав тиск та зміг мобілізувати підтримку населення після подій 9 вересня.⁵³ Підтримка інтервенції була представлена як моральний імператив, заснований на засадах національної безпеки та демократичному ідеалізмі.

У підсумку, апеляція до подій 11 вересня у контексті формування концепції «вісь зла» виходила за межі звичайної реакції на терористичну загрозу. Вона стало основоположним елементом конструювання нової ідеологічної парадигми, в якій Сполучені Штати позиціонували себе як гарант глобальної безпеки у боротьбі з екзистенційними викликами, представленими в уніфікованому образі абсолютного зла. Така дихотомічна модель дозволила адміністрації Джорджа Буша створити широкомасштабну стратегію безпеки, істотно розширивши як географічний вимір потенційного конфлікту, так і ідеологічні критерії визначення «ворога». «Вісь зла» виконувала функцію стратегічного інструменту, на якому ґрунтувався новий

---

⁵¹ Bush, G. W. (2001, September 20). *Address to a joint session of Congress and the American people*. The American Presidency Project. University of California, Santa Barbara.

⁵² National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. (2004). *The 9/11 Commission Report*. W.W. Norton & Company. <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>

⁵³ Krebs, R. R., & Lobasz, J. K. (2007). Fixing the meaning of 9/11: Hegemony, coercion, and the road to war in Iraq. *Security Studies*, 16(3), 409–451. <https://doi.org/10.1080/09636410701547881>

глобальний порядок, що апелював до морального імперативу та універсалізму американського лідерства.

Для підтвердження попередньої тези в цьому параграфі буде наведено декілька фрагментів виступів Джорджа Вокера Буша після терористичних атак 11 вересня 2001. Як вже згадувалося раніше, визначальним моментом цього зсуву в зовнішній політиці США стало звернення президента до Конгресу «Про становище країни» 2002 року, у якому Буш уперше ввів у політичний обіг термін «вісь зла» для позначення Іраку, Ірану та Північної Кореї.

У промові 29 січня 2002 року президент Буш заявив: «Такі держави та їхні терористичні союзники формують вісь зла, яка озброюється, аби загрожувати миру у світі».⁵⁴ Він звинуватив ці країни у прагненні здобути зброю масового знищення та у підтримці тероризму, окресливши їх як суттєві загрози глобальній безпеці.

7 жовтня того ж року Буш проголосив промову щодо Іраку, наголосивши на серйозності загрози з його боку: «Попри численні загрози у світі, загроза з боку Іраку є унікальною, бо вона концентрує в собі всі найнебезпечніші риси сучасного світу в одному місці».⁵⁵ Він попередив про ймовірність застосування Іраком зброї масового знищення та про його історію ігнорування міжнародних вимог.

У зверненні до Конгресу в 2003 році президент розширив бачення загроз, що походять від таких режимів: «Уявіть собі тих 19 викрадачів літаків з іншою зброєю та іншими планами, цього разу озброєних Саддамом Хусейном. Для катастрофи, подібної до 11 вересня, достатньо одного контейнера, одного балона, однієї ампули».⁵⁶ Ця риторика підкреслювала намір адміністрації діяти на випередження у відповідь на потенційні загрози.

---

⁵⁴ Bush, G. W. (2002, January 29). *State of the Union Address*. The White House. Retrieved from <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

⁵⁵ Bush, G. W. (2002, October 7). *President Bush Outlines Iraqi Threat*. The White House. Retrieved from <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>

⁵⁶ Bush, G. W. (2003, January 28). *State of the Union Address*. GovInfo. Retrieved from <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-2003-book1/html/PPP-2003-book1-doc-pg82.htm>

У своєму виступі на Генеральній Асамблеї ООН у 2004 році президент Буш знову наголосив на глобальному характері небезпеки: «Ми налаштовані покласти край державній підтримці терору... запобігти поширенню [зброї] та забезпечити виконання вимог світової спільноти».⁵⁷ Він підкреслив необхідність колективних дій для збереження міжнародної безпеки та захисту прав людини.

Після терактів 11 вересня навіть співпраця Ірану з американськими силами в Афганістані, особливо через обмін розвідданими проти Талібану, була нівельована нарративом, який з'явився в керівництва США. Адміністрація Буша бачила в Ірані не партнера в боротьбі з тероризмом, а державу, яка через свою підтримку терористичних організацій і гонитву за ядерним потенціалом створює системну загрозу глобальній безпеці. У промові «Про становище країни» Буш зазначив, що Іран «агресивно переслідує цю зброю (ЗМЗ) і експортує терор, заявляючи, що стоїть осторонь від неї».⁵⁸ Згідно зі Стратегією національної безпеки, опублікованою того ж року, нова парадигма випередження вимагала, щоб США протистояли державам, які працювали над виготовленням зброї масового знищення та спонсування тероризму, а не чекали, поки загрози повністю матеріалізуються.

Промова тодішнього заступника держсекретаря Джона Болтона «Поза межами осі зла», виголошена 6 травня 2002 року, стала значним загостренням риторики зовнішньої політики адміністрації Буша після 11 вересня. Вона розширила концепцію «вісь зла», представлену президентом Джорджем Бушем-молодшим. У своїй промові Болтон додав Лівію, Сирію та Кубу, як держави-ізгої, що активно прагнуть здобути зброю масового знищення та підтримують тероризм.

Такий крок відображав прагнення перетворити концепцію «вісь зла» з риторичного елемента на функціональну стратегічну одиницю, здатну до адаптації та розширення через включення нових суб'єктів. Це фактично означало процес

---

⁵⁷ Bush, G. W. (2004, September 21). *Address to the United Nations General Assembly*. American Rhetoric. Retrieved from <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushunitednations2004.htm>

⁵⁸ State of the Union 2002. *the White House*.

URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

інституціоналізації доктрини превентивної війни, яка спиралася на засади неоконсервативного мислення та передбачала активне застосування сили як легітимного інструмента міжнародної політики у випадку передбачуваної загрози.

У своєму офіційному виступі, опублікованому Державним департаментом США, Болтон підкреслював, що, окрім вже визначеної осі зла, є й інші країни, які «активно прагнуть здобути ЗМЗ» і мають «тривалий зв'язок із терористичними організаціями». Він звинуватив Кубу у веденні «найрозвиненішої програми біологічної зброї в Західній півкулі», додавши, що країна здатна виробляти біологічні агенти та, потенційно, передавати їх державам-спонсорам тероризму. У випадку з Лівією він стверджував, що режим Каддафі продовжує розробляти хімічну та біологічну зброю, а також має приховані програми з виробництва ЗМЗ. Щодо Сирії, Болтон зазначив, що країна не лише має одну з найбільших програм хімічної зброї на Близькому Сході, але й активно співпрацює з іншими країнами, зокрема Північною Кореєю, у сфері ракетних технологій. Усі ці заяви були зроблені на основі «наявних доказів», хоча деталі щодо джерел чи рівня підтвердження не наводилися.⁵⁹

Передумови для символічного включення цих держав до риторичної конструкції «вісь зла» впливали скоріше не із ситуації всередині цих країн, а з їхнього відповідного місця у новій архітектурі міжнародної безпеки, яку формувала стратегія безпеки США. Це рішення стало результатом історичного протистояння зі США, підозр у веденні програм створення зброї масового ураження та асоціативного зв'язку з угрупованнями, визначеними як терористичні.

У цьому контексті Лівія, з огляду на її зовнішню політику упродовж десятиліть, постала як логічна кандидатура для розширеного переліку держав, які символізували загрозу глобальному порядку. Починаючи з 1970-х років, лівійський режим сприймався у Вашингтоні як чинник дестабілізації через підтримку низки

---

⁵⁹ Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction. *US Department of State Archive*. URL: <https://2001-2009.state.gov/t/us/rm/9962.htm>.

радикальних угруповань у регіонах Близького Сходу та Африки, а також через підозри у причетності до теракту над Локербі в 1988 році. Хоча у 1990-х роках Лівія опинилася під санкціями Ради Безпеки ООН, на початку нового століття вона демонструвала прагнення до поступової нормалізації відносин із Заходом. Попри це, американські спецслужби були стурбовані її потенційними ядерними і хімічними програм.

Використовуючи цю напруженість, Джон Болтон у своїй промові акцентував на нібито збереженні Лівією зацікавленості в ядерному озброєнні та розвитку балістичних ракет, хоча звіти МАГАТЕ та подальші міжнародні розслідування показали відсутність доказів функціонування повноцінної програми збагачення або виробництва такої зброї на той момент. Лише у грудні 2003 року лівійська влада офіційно визнала свою попередню залученість у діяльність, пов'язану зі створенням зброї масового ураження, та оголосила про добровільну відмову від неї. У відповідь МАГАТЕ оприлюднило висновки, згідно з якими значна частина лівійських розробок залишалася невідомою до 2003 року, однак на момент включення до осі зла не вважалася активною або оновленою.

Мохамед Ель-Барадей, тодішній генеральний директор МАГАТЕ, заявив у 2004 році, що зусилля Лівії в ядерній сфері перебували на ранніх стадіях і далекі від створення зброї.⁶⁰ У незасекреченому «Звіті Конгресу про придбання технологій, пов'язаних із зброєю масового знищення та вдосконаленими звичайними боєприпасами» ЦРУ (за період липень–грудень 2000 року, опублікований у серпні 2001 року) не визначено Лівію, Сирію чи Кубу як країни, які активно намагаються створити ядерну зброю. Лівія лише коротко згадується як країна, зацікавлена в технологіях подвійного призначення, пов'язаних зі зброєю масового знищення, але відновлення ядерної програми не описується. Несекретні оцінки ЦРУ за 2001 і 2002 роки не передбачали жодних оперативних ядерних

---

⁶⁰ International Atomic Energy Agency. (2004). *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya*. GOV/2004/12. <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov2004-12.pdf>

розробок у цих країнах. Попри це критикується зняття з країни санкцій ООН, які надають їй потенційні можливості розвитку. Акцент в цих звітах було зроблено скоріше на Північній Кореї та Ірані.⁶¹

Включення Сирії так само було зумовлене вкоріненою недовірою, зокрема її підтримкою Хезболли та ХАМАСу, її альянсом з Іраном і можливостями у сфері розробки хімічної зброї. Сирія володіла обмеженими запасами хімічної зброї з 1980-х років і інвестувала в системи поставок ракет, часто у співпраці з Північною Кореєю. У випадку Сирії ані МАГАТЕ, ані ЦРУ публічно не підтверджували будь-яку чинну чи відновлену програму створення ядерної зброї в період до виступу Джона Болтона у травні 2002 року.⁶² На той момент у МАГАТЕ не було відкритої справи або порушень гарантій щодо ядерної діяльності Сирії. Сирія була учасником Договору про нерозповсюдження ядерної зброї і мала маломасштабну заявлену ядерну програму, яка обмежувалася поставленим Китаєм мініатюрним дослідницьким реактором, розташованим у Дайр-ель-Хаджарі, який перебував під гарантіями МАГАТЕ. Агенція проводила регулярні інспекції цього об'єкта, і не було жодних ознак незаявленого ядерного матеріалу чи діяльності. Лише у 2007 році, через роки після виступу Болтона, були підняті питання про таємні ядерні амбіції Сирії, зокрема після ізраїльського авіаудару по об'єкту Дайр-Аз-Зур, який пізніше, як стверджувалося, був секретним реактором, що будувався. Ця подія стала причиною офіційного розслідування МАГАТЕ в 2008 році⁶³, але вона не була частиною відомого ландшафту розвідки в 2002 році.

Відкриті звіти ЦРУ про розповсюдження зброї масового знищення з початку 2000-х років, включаючи звіти за січень-червень 2001 року та липень-грудень 2001

---

⁶¹ Central Intelligence Agency. (2001). *Unclassified Report to Congress on the Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction and Advanced Conventional Munitions, 1 July – 31 December 2000*.

⁶² International Atomic Energy Agency. (2002). *NPT Safeguards Agreement Reports: Syrian Arab Republic*. Vienna: IAEA.

⁶³ International Atomic Energy Agency. (2008). *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic*. GOV/2008/60. <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov2008-60.pdf>

року, зосереджуються на хімічних і балістичних ракетних програмах Сирії, а не на ядерних розробках.⁶⁴ У цих оцінках відзначається, що Сирія шукала допомоги від Північної Кореї та Ірану щодо ракетних технологій і, можливо, мала наміри отримати обладнання подвійного призначення, пов'язане з ядерною зброєю, але жодної активної чи оперативної ядерної програми описано не було. Незважаючи на те, що Сирія має статус держави-спонсора тероризму (призначений в 1979 році), адміністрація Буша знайшла обмежену спільну мову з Дамаском щодо інтересу до стримування сунітського ісламістського екстремізму, особливо Аль-Каїди. Відразу після терористичних атак 11 вересня 2001 року Сполучені Штати та Сирія вступили в короткий період тактичної співпраці, зокрема у сфері контртерористичної розвідки. Сирійський уряд, очолюваний Башаром аль-Асадом, підтримував режим баасистів, який мав давню ворожнечу з ісламістським рухом, у тому числі сунітських джихадистських груп, таких як Аль-Каїда. Сирійські служби безпеки мали досвід проникнення та придушення ісламістських мереж як у Сирії, так і в регіоні, що зробило їх цінним партнером для розвідки на початку «війни з терором» США. Наприкінці 2001 року та в 2002 році режим Асада надав Сполученим Штатам значну кількість розвідданих про оперативників Аль-Каїди, включаючи інформацію про підозрюваних у зв'язках з тренувальними таборами джихадистів в Афганістані та Пакистані. Згідно із заявою Мурхафа Жуеджаті в Національній комісії з терористичних атак на США в 2003, «Сирія була, з моменту трагедії 11 вересня, одним з найближчих партнерів Вашингтона у війні з міжнародним тероризмом, зокрема проти Аль-Каїди».⁶⁵

---

⁶⁴ Central Intelligence Agency. (2002). *Unclassified Report to Congress on the Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction, 1 January – 30 June 2001*. <https://www.cia.gov>

⁶⁵ Third public hearing of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States Statement of Murhaf Jouejati. *National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. URL: https://9-11commission.gov/hearings/hearing3/witness_jouejati.htm#:~:text=Simultaneously,%20and%20in%20tandem%20with,11,%20one%20of%20Washington's%20closest.

Незважаючи на продуктивну співпрацю в цій сфері, такі прагматичні контакти були нівельовані ідеологічними рамками адміністрації Буша, що вважала підтримку Сирією Хезболли та ХАМАСу, її продовження присутності в Лівані та військові відносини з Іраном несумісними з довгостроковими інтересами США. У своїй промові Болтон підкреслив наявність у Сирії «одного з найпередовіших арабських державних можливостей виробництва хімічної зброї» та звинуватив країну в допомозі передачі ракетних технологій Хезболлі, окресливши ці дії в рамках ширшого нарративу терору, який спонсорується державою.

Додання Куби до розширеної осі зла було найбільш суперечливим і найменш підтвердженим розвідкою того часу. У своїй промові Болтон прямо заявив, що «Куба проводить принаймні обмежені зусилля з досліджень і розробок наступальної біологічної зброї», і стверджував, що Куба «надала біотехнологію подвійного призначення державам-ізолятам» і «може надати такий досвід терористичним групам». Ці твердження, однак, не були підтверджені жодною паралельною оцінкою розвідки ЦРУ, Розвідувального управління Міністерства оборони Сполучених Штатів Америки, чи будь-якої міжнародної установи. Буквально через кілька днів після промови Болтона колишній президент США Джиммі Картер відвідав Гавану в травні 2002 року. Перед поїздкою розвідувальне співтовариство США, включаючи ЦРУ та Розвідувальне управління Міністерства оборони Сполучених Штатів Америки, поінформувало Картера про військовий і озброєний потенціал Куби. У публічному виступі в Гаванському університеті 14 травня 2002 року Картер заявив: «Я запитав їх конкретно: чи є докази того, що Куба причетна до будь-якої терористичної діяльності або що вони намагаються розробити зброю масового знищення, хімічну чи біологічну? Відповідь наших експертів з розвідки була: “Ні”».⁶⁶ Те ж саме можна сказати про терористичну діяльність на Кубі. У червні того ж року відбулася друга сесія слухання Сенату

---

⁶⁶ Carter, J. (2002, May 14). *Speech at the University of Havana*. The Carter Center. <https://www.cartercenter.org/news/documents/doc710.html>

перед Підкомітетом у закордонних справах Палати представників США по західній півкулі, де на питання сенатора Бенджаміна Аллена про достовірність цього твердження Карл Форд-молодший, помічник держсекретаря США з розвідки та досліджень, який, відзначаючи, що хоч він не був присутній на брифінгу Картера, відповів: «Чи можу я стверджувати, що уряд Куби безпосередньо підтримує терористичну діяльність проти США або в інших частинах світу? Я не можу зайти так далеко».⁶⁷

Подальші журналістські розслідування підтвердили, що твердження Болтона були оскаржені. В матеріалах американських медіа було вказано що представники Розвідувального управління Міністерства оборони США та інших розвідувальних підрозділів заперечували висновки у промові Болтона. Відповідно до цих звітів, спеціалісти розвідки вважали це твердження спекулятивним, заснованим на передовій цивільній біотехнологічній інфраструктурі Куби, а не на доказах спеціальної програми наступальних озброєнь.⁶⁸⁶⁹

Твердження про те, що жодне міжнародне агентство контролю над озброєннями чи моніторингу стану здоров'я ніколи не надавало доказів наступальної програми біологічної зброї на Кубі, підтверджується багатьма надійними джерелами та документацією міжнародних договорів. Куба є учасником Конвенції про біологічну зброю з 1976 року, і жодного разу не було виявлено порушення Групою підтримки виконання КБТЗ або під час зустрічей Генеральної Асамблеї ООН держав-підписантів КБТЗ. Як підписант Конвенції про біологічну зброю, Куба зобов'язується не розробляти, не виробляти, не накопичувати та не купувати біологічну зброю. Важливо, що жодна конференція з огляду КБТЗ ніколи

---

⁶⁷ U.S. Senate Select Committee on Intelligence. (2002). *Hearing on Cuba and Biological Weapons Allegations*, May 21, 2002. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

⁶⁸ DeYoung, K. (2002, May 7). Cuba seeks bioweapons, U.S. says. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/05/07/cuba-seeks-bioweapons-us-says/bfa31f3f-b2e2-4ca3-8459-c5d1ac8faa99/>

⁶⁹ Jehl, D. (2004, September 18). In stricter study, U.S. scales back claim on Cuba arms. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2004/09/18/world/americas/in-stricter-study-us-scales-back-claim-on-cuba-arms.html>

не згадувала Кубу в контексті порушення або підозрілої діяльності, яка могла б порушити положення цієї конвенції. На засіданні з Конвенції про біологічну зброю 2004 року Куба представляла міркування щодо посилення міжнародних можливостей реагування, дослідження та пом'якшення наслідків передбачуваного використання біологічної зброї⁷⁰ і брала участь в багатьох інших конференціях та зустрічах країн-підписантів, що говорить про активну співпрацю та розвиток стратегій в цьому секторі.

Асоціація контролю над озброєннями також опублікувала аналіз біотехнологічного сектору Куби, не вказавши жодних публічних доказів на підтримку заяв про використання наступальної зброї. У цих звітах підкреслюється, що кубинська біотехнологічна промисловість спрямована на медичні інновації та охорону здоров'я, а не на військове застосування.⁷¹ Отже, включення Болтоном Куби ґрунтувалося скоріше на ідеологічних принципах. Куба залишалася одним із останніх відкрито комуністичних урядів у Західній півкулі, мала тісні зв'язки з Венесуелою та Іраном і розглядалася в політичній культурі США як країна з ворожою ідеологією.

Риторика Джона Болтона, сформована в дусі морального абсолютизму, відображала загальну тенденцію адміністрації Буша до бінарного мислення у зовнішній політиці після подій 11 вересня. Висловлювання Болтона вписувалися в дискурсивну рамку, що виразно розмежовувала міжнародних акторів на союзників і супротивників. Така стратегія спрощеного протиставлення перетворює складну систему міжнародних відносин на поляризований наратив, який підриває потенціал дипломатії та нормалізує застосування сили.⁷² Промова, отже, виконувала як

---

⁷⁰ BWC. *United Nations Office for Disarmament Affairs*. URL: <https://disarmament.unoda.org/publications/library/bwc>

⁷¹ Arms Control Association. (2002, June). *U.S. Says Cuba Has Limited Germ Weapons Effort*. <https://www.armscontrol.org/act/2002-06/news/us-says-cuba-has-limited-germ-weapons-effort>

⁷² Heradstveit, D., & Bonham, G. M. (2007). What the Axis of Evil Metaphor Did to Iran. *Middle East Journal*, 61(3), 421–440. <http://www.jstor.org/stable/4330418>

декларативну, так і інструментальну функцію. Вона сигналізувала про позицію США супротивникам, консолідувала внутрішньополітичну підтримку та готувала суспільну думку до прийняття радикальних рішень.

Спираючись на політичну логіку неоконсервативних аналітичних центрів, таких як Проект нового американського століття (PNAC), одним з директорів якого був і сам Болтон, промова підштовхнула зовнішньополітичний курс США до стратегії превентивних дій проти передбачуваних супротивників. PNAC давно закликав до потужної проєкції американської сили, наголошуючи на необхідності протистояти режимам, ворожим до інтересів США, навіть за відсутності прямої загрози.⁷³ Називаючи Кубу, Сирію та Лівію «небезпечними розповсюджувачами» (в контексті: зброї та ворожої ідеології), Болтон підкріпив стратегічну мету PNAC щодо перекроювання геополітичного порядку на користь американського домінування. Однак його твердження часто ґрунтувалися на найгірших сценаріях і спекуляціях, а не на обґрунтованих розвідданих, оскільки розвідка США, зокрема ЦРУ, надавала мало підтверджень цим розширеним заявам.⁷⁴ У багатьох випадках, включаючи Кубу, не було жодних достовірних доказів активної програми розробки ЗМЗ. Розбіжність між риторикою адміністрації та розвідувальними даними свідчить про політизацію оцінок загроз, коли ідеологія переважала над емпіричним аналізом.

Проте це був не останній раз коли Джон Болтон використовував подібну риторіку. Будучи Радником президента США з національної безпеки він ввів термін «Трійка тиранії» у 2018 році для опису урядів Куби, Венесуели та Нікарагуа, назвавши їх «трикутником терору»⁷⁵, головними джерелами авторитаризму,

---

⁷³ Donnelly, T., Kagan, D., & Schmitt, G. (2000). *Rebuilding America's defenses: Strategy, forces and resources for a new century*. Project for the New American Century. <https://archive.org/details/RebuildingAmericasDefenses>

⁷⁴ Ryan, M. (2002). Inventing the 'Axis of Evil': The myth and reality of U.S. intelligence and policy-making after 9/11. *Intelligence and National Security*, 17(4), 55–76. <https://doi.org/10.1080/02684520412331306640>

⁷⁵ Borger J. Bolton praises Bolsonaro while declaring 'troika of tyranny' in Latin America. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2018/nov/01/trump-admin-bolsonaro-praise-john-bolton-troika-tyranny-latin-america>.

економічного колапсу та регіональної нестабільності в Західній півкулі. Промова Болтона в Маямі зобразила лідерів цих трьох країн — Мігеля Діас-Канеля, Ніколаса Мадуро та Даніеля Ортегу, — як «трьох маріонеток соціалізму», відроджуючи мову часів холодної війни, яка позиціонувала Сполучені Штати як захисника демократії в Західній півкулі.

У доповіді Державного департаменту США про права людини у Венесуелі за 2018 рік наголошується на глибоко авторитарній виконавчій владі, фальсифікаціях виборів, масових позасудових вбивствах, тортурах, ув'язненні політичних активістів, цензурі та придушенні мирних протестів.⁷⁶ Ці звинувачення були додатково підтвержені звітом Дослідницької служби Конгресу, в якому відзначалося систематичне використання режимом Мадуро державних військ для затримання, тортур і стеження за опозиціонерами та цивільними особами. Ці події були зафіксовані місією ООН зі встановлення фактів злочинами проти людства.⁷⁷ До того ж, значну роль відіграло занепокоєння уряду США щодо транснаціональних загроз. У звіті CRS також задокументовано ймовірні зв'язки Венесуели з торгівлею наркотиками, організованою злочинністю та ймовірну співпрацю з визнаними терористичними організаціями, такими як Хезболла, через посередників. Цей наратив підкреслює зусилля Болтона зобразити Венесуелу не лише як внутрішній авторитарний режим, але й як активну загрозу регіональній і глобальній безпеці.

Включення Нікарагуа до промови Джона Болтона про «трійку тиранії» у 2018 році було виправдано системними порушеннями прав людини та агресивних репресій щодо громадянських свобод з боку уряду Ортеги-Мурільо. У доповіді Державного департаменту США про стан прав людини в Нікарагуа за 2018 рік наведені докази позасудових убивств, свавільних арештів, тортур, придушення

---

⁷⁶ U.S. Department of State. (2019). *Venezuela 2018 Human Rights Report*. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. <https://www.state.gov/reports/2018-country-reports-on-human-rights-practices/venezuela/>

⁷⁷ Congressional Research Service. (2022). *Venezuela: Background and U.S. Relations* (CRS Report R44841, Version 33). <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R44841>

преси та обмежень свободи слова та мирних зібрань. У звіті також задокументовано, що насильницька реакція уряду Нікарагуа на мирні протести щодо змін у політиці соціального забезпечення включала використання снайперів та бойових патронів, що призвело до багатьох смертей і поранень та широкомасштабних тортур та затримань. У доповіді зазначено: «У квітні президент Ортега і віце-президент Мурільйо наказали поліції і силам параполіції придушити мирні протести, які почалися через невдоволення рішенням уряду про скорочення соціальних виплат. Надмірна реакція уряду включала використання бойових боєприпасів і снайперів... Станом на кінець листопада конфлікт залишив щонайменше 325 осіб загиблими, понад 2000 отримали поранення, сотні незаконно утримувалися і були катовані...».⁷⁸

Уряд Ортеги руйнував демократичні інститути, підриваючи чесність виборів, кооптуючи судову систему та репресуючи громадянське суспільство і незалежну пресу. Ці тенденції різко загострилися в 2018 році, коли уряд заборонив створення та функціонування неурядових організацій і незалежних ЗМІ, заарештував опозиціонерів і вислав з країни міжнародних спостерігачів. У звіті CRS стверджується: «У період з квітня 2018 року по серпень 2024 року уряд Ортеги скасував правовий статус понад 5000 неурядових організацій, які займалися такими питаннями, як права людини, медичне обслуговування та ресурси, релігія, освіта, а також цивільні та соціальні питання».

Включення Нікарагуа до «трійки тиранії» також узгоджується зі стурбованістю США щодо стратегічного партнерства країни з Росією, Китаєм і Венесуелою.⁷⁹ Ці занепокоєння частково задокументовано у попередньо вказаному звіті Дослідницької служби Конгресу по Нікарагуа 2024 року.

---

⁷⁸ Congressional Research Service. (2024, December 4). *Nicaragua: In Brief* (CRS Report R48294). <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R48294>

⁷⁹ Ellis E. Nicaragua: Dictatorship and Collaboration with Extra-Hemispheric U.S. Rivals. *Center for Strategic and International Studies*.

Під керівництвом Хуго Чавеса, а пізніше Ніколаса Мадуро, Венесуела відіграла центральну економічну роль у підтримці режиму Ортеги. Починаючи з 2007 року, з поверненням Ортеги до влади, Венесуела надала Нікарагуа мільярди доларів нафти та відповідної допомоги на дуже вигідних умовах через угоду про регіональні закупівлі нафти між Венесуелою та країнами-членами Карибського басейну Petros Caribe. Ця домовленість дозволяла Нікарагуа платити за нафту частинами та протягом тривалих періодів, часто використовуючи сільськогосподарські товари як засіб оплати, і реінвестувати надлишок усередині країни. Значна частина цієї допомоги проходила через приватні або напівдержавні структури, пов'язані із сім'єю Ортега, що призвело до масових звинувачень у корупції та патронажі. В період з 2007 по 2018 рік Венесуела передала близько 10 мільярдів доларів через фінансові мережі PDVSA своїм союзникам з Центральної Америки, зокрема Нікарагуа та Сальвадору. У Нікарагуа ці кошти в основному розподілялися через ALBANISA, спільне підприємство Венесуели PDVSA і Нікарагуа PETRONIC. У той час як офіційно призначений для проектів розвитку, велика частина цієї допомоги була спрямована на підтримку політичного порядку денного режиму Ортега.⁸⁰

Проте з часом така «щедрість» з боку венесуельського уряду зменшувалася. За даними Міжнародного валютного фонду, Венесуела постачала нафту Нікарагуа на пільгових умовах. Спочатку Нікарагуа було дозволено відстрочити 50% рахунку за нафту, який пізніше було зменшено до 25% у 2016 році.⁸¹ На підставі звіту Економічного огляду Латинської Америки та Карибського басейну у 2019 році венесуельські фонди співпраці досягли максимуму в 563,8 мільйона доларів США

---

⁸⁰ Area, D., & Sadurní, D. (2020). *The Maduro Regime's Illicit Activities: A Threat to Democracy in Venezuela and Security in Latin America*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/the-maduro-regimes-illicit-activities-a-threat-to-democracy-in-venezuela-and-security-in-latin-america/>

⁸¹ International Monetary Fund. (2017). *Nicaragua: 2017 Article IV Consultation—Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Nicaragua* (IMF Country Report No. 17/173). <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2017/173/article-A001-en.xml>

у 2011 році, проте впали до лише 27,2 мільйона доларів США до 2018 року.⁸² Зниження відображає зростання економічної кризи у Венесуелі⁸³ та її знижену здатність підтримувати регіональних союзників, зокрема через Petrocaribe. Скорочення фінансування збіглося з внутрішньополітичною кризою в Нікарагуа, що підкреслило вразливість режиму Ортеги та зростання залежності від внутрішнього фінансування на тлі міжнародних санкцій і скорочення зовнішньої допомоги.

Що стосується відносин з Китаєм, за даними CRS адміністрація Ортеги ще у 1985 році, під час першого президентського терміну Даніеля Ортеги, встановила дипломатичні відносини з Китайською Народною Республікою, розірвавши при цьому офіційні зв'язки з Тайванем. У 1990 році новий уряд країни здійснив перегляд зовнішньополітичного курсу адміністрації Ортеги та відновив дипломатичні відносини з Тайванем. Ця політика залишалася чинною до 2021 року, коли адміністрація Ортеги ухвалила рішення про поновлення офіційних відносин з КНР. Щораз більша дипломатична ізоляція Нікарагуа на регіональному та глобальному рівнях могла стати чинником, що вплинув на цей зовнішньополітичний поворот.

Президент Ортега також намагався відновити відносини між Нікарагуа та Росією, які були особливо тісними під час підтримуваного Радянським Союзом сандиністського уряду, який утримував владу з революції 1979 року до 1990 року. Росія також є головним постачальником зброї для Нікарагуа.⁸⁴ За даними Бюро промисловості та безпеки Міністерства торгівлі США, «з 2016 року Росія постачає

---

⁸² Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC). (2019). *Economic Survey of Latin America and the Caribbean 2019: Nicaragua*. <https://www.cepal.org/en/publications/44990-economic-survey-latin-america-and-caribbean-2019-nicaragua>

⁸³ Congressional Research Service. (2022). *Venezuela: Background and U.S. Relations* (CRS Report R44841, Version 33). <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R44841>

⁸⁴ U.S. Department of the Treasury, "Treasury Sanctions Nicaragua-Based Russian Institution and Gold Companies," May 15, 2024; Central Intelligence Agency, World Factbook, "Nicaragua, Military and Security," July 30, 2024.

Нікарагуа військово обладнання та технології, які забезпечують можливості спостереження, включаючи супутниковий моніторинг телекомунікацій».⁸⁵ З 2017 року в Манагуа функціонує Навчальний центр МВС Росії (RTC), який навчає співробітників Національної поліції Нікарагуа (NNP). За даними Міністерства фінансів США, «підтримка NNP з боку RTC допомагає підтримувати цикл насильницького гноблення в Нікарагуа».⁸⁶

У статті Harvard ReVista Гіл Каллавей розглядає «трійку тиранії» в рамках ширшої траєкторії відносин США з Латинською Америкою. Каллавей наголошує, що хоча всі три уряди продемонстрували різний ступінь авторитарного контролю, їхні політичні траєкторії та внутрішня динаміка далеко не ідентичні. Тим не менш, об'єднання цих держав США під єдиний ярлик дозволило створити єдину політичну стратегію, яка передбачала посилення санкцій, скорочення дипломатичної взаємодії та заохочення зміни режиму. Наприклад, адміністрація Трампа відновила Розділ III Закону Хелмса-Бертон проти Куби, наклала санкції на центральний банк Венесуели та переслідувала осіб, пов'язаних із правлячою партією Нікарагуа.⁸⁷

Отже, фактична основа цього розширення концепції «вісь зла» була укорінена в порушеннях прав людини та недемократичних формах правління, узгоджувалась як з офіційними звітами США, так і з міжнародними джерелами.

В останні роки між авторитарними режимами, а саме Китаєм, Росією, Іраном і Північною Кореєю, виникло помітне зближення, що кидає виклик чинному міжнародному порядку. Експериментальний секретар НАТО Єнс Столтенберг і його

---

⁸⁵ U.S. Department of Commerce, Bureau of Industry and Security, "Revisions to Export, Reexport, and Transfer (InCountry) Controls for Nicaragua Under the Export Administration Regulations," 89 Federal Register 18781, March 15, 2024

⁸⁶ Ismael Lopez, "Nicaragua Congress Renews Russian Training Exercise Approval," Reuters, June 14, 2022; Associated Press, "Nicaragua Authorizes Entry of Russian Troop, Planes, Ships," June 11, 2022.

⁸⁷ Callaway, G. (2019). Venezuela, Nicaragua, Cuba: A Troika of Tyranny? *ReVista: Harvard Review of Latin America*. <https://revista.drclas.harvard.edu/venezuela-nicaragua-cuba-a-troika-of-tyranny/>

попередник Андерс Фог Расмуссен назвали цю коаліцію «віссю автократій»⁸⁸ або «альянсом авторитарних держав»⁸⁹, та визначили її як значну загрозу глобальній стабільності. В наступних параграфах кожен з цих згадок буде розглянуто більш детально.

У січні 2024 року в інтерв'ю для «Голосу Америки» колишній генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен виразив занепокоєння активізацією «осі автократій», до складу якої входять Китай, Росія, Іран і Північна Корея. Він підкреслив, що ці авторитарні режими все більше координуються, щоб кинути виклик демократичним країнам та чинному міжнародному порядку. Расмуссен наголосив на стратегічній співпраці цих країн, заявивши, що Іран і Північна Корея постачають Росії ракети та безпілотники, а проксі Ірану, такі як ХАМАС, Хезболла та хусити, дестабілізують Близький Схід і загрожують безпеці в Червоному морі. Він стверджував, що перемога Росії в Україні посилить амбіції Китаю щодо Тайваню та послабить трансатлантичний альянс. Через це він закликав Сполучені Штати та їхніх союзників продовжувати надавати підтримку Україні, стверджуючи, що єдність між демократіями, які разом представляють понад 60% світового ВВП, має вирішальне значення для протидії цим авторитарним режимам. Колишній генеральний секретар також виступив за вступ України в НАТО, попередивши, що вагання з наданням членства може фактично надати Росії право вето на майбутнє України та продовжити війну. Він закликав зняти обмеження на військову допомогу Україні, заявивши, що надання достатньої підтримки є важливим для досягнення перемоги України. Крім того, він припустив, що комплексний пакет допомоги США, включно з підтримкою України, Ізраїлю,

---

⁸⁸ Liu N. Former NATO Chief Warns Against 'Axis of Autocracies'. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/a/former-nato-chief-warns-against-axis-of-autocracies-/7447098.html>

⁸⁹ Kuenssberg L. Laura Kuenssberg: West facing 'authoritarian' alliance, says Nato chief. *BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-68743805>.

Тайваню та вирішення внутрішніх прикордонних питань, надішле сильний глобальний сигнал демократичної єдності.

У свою чергу в інтерв'ю ВВС 6 квітня 2024 року 13-й генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг висловив занепокоєння щодо появи «альянсу авторитарних держав», зокрема, Росії, Китаю, Ірану та Північної Кореї, які дедалі активніше координують зусилля проти західних демократій. Столтенберг також підкреслив практичну підтримку, яку ці країни надають одна одній: Китай зміцнює оборонну промисловість Росії, Росія постачає технології Ірану та Північній Кореї, також відбувається обмін військовою технікою та боєприпасами. Столтенберг наголосив на необхідності для НАТО співпрацювати з країнами за межами своєї традиційної географії, такими як Японія та Південна Корея, щоб протистояти зміцненню альянсу авторитарних держав. Він також обговорив важливість довгострокової підтримки для України, запропонувавши п'ятирічний фонд у розмірі 100 мільярдів євро для допомоги в обороні та відбудові.

Подібна риторика звучала під час слухань Комісії з огляду економіки та безпеки США та Китаю 20 лютого 2025 року. Коаліція, зосереджена на Китаї, Росії, Ірані та Північній Кореї, була названою «віссю автократії» або «віссю потрясінь». Вона відзначається спільними авторитарними ідеологіями, взаємним протистоянням міжнародному порядку під керівництвом США й співпрацею в дипломатичній, військовій, економічній та технологічній сферах, що активно посилюється.

Згідно зі свідченнями експертів, таких як Андреа Кендалл-Тейлор, це партнерство зумовлене не просто опортуністичною співпрацею, а й стратегічним зближенням, що ґрунтується на ідеологічній спорідненості та спільних геополітичних цілях.⁹⁰ Ці держави дедалі активніше співпрацюють, щоб кинути

---

⁹⁰ U.S.-China Economic and Security Review Commission. (2025, February 20). *Hearing on "An Axis of Autocracy? China's Relations with Russia, Iran, and North Korea"* [Transcript].

https://www.uscc.gov/sites/default/files/2025-04/February_20_2025_Hearing_Transcript_0.pdf

виклик нормам та інститутам ліберального інтернаціоналізму, прагнучи зменшити вплив США, водночас відстоюючи власні регіональні та глобальні амбіції.

Однією з найбільш помітних рис цієї співпраці є взаємна військова підтримка. Наприклад, на слуханні було повідомлено, що Північна Корея надала Росії понад 2,5 мільйона боєприпасів і балістичних ракет, які відіграли значну роль у війні Росії проти України. Натомість Росія ділиться супутниковими технологіями та даними про ракети, а також допомагає Північній Кореї у військових розробках, включаючи можливість запуску супутників. Китай поставив Росії значний обсяг критично важливих товарів подвійного призначення, наприклад верстати, напівпровідники та ракетні компоненти, що дозволяє Москві підтримувати та відновлювати свою військово-промислову базу, незважаючи на санкції Заходу. У 2024 році, Китайська Народна Республіка постачає Росії 70% своїх верстатів і 90% застарілих мікросхем, необхідних для підтримки під та відновлення «її військового апарату»⁹¹ під час війни в Україні. Міністерство оборони США повідомило, що Росія постачає високозбагачений уран до Китаю для використання в реакторах швидкого розведення⁹². Помічник міністра оборони з питань космічної політики Джон Ф. Пламб висловив стурбованість цією співпрацею, підкресливши, що реактори-заводчики виробляють плутоній, який може бути використаний для ядерної зброї. Ця співпраця узгоджується з побоюваннями США щодо швидкого розширення Китаєм свого ядерного арсеналу.

Поглиблення військового співробітництва між Китаєм і Росією також включає стратегічну сигналізацію за допомогою спільних навчань і патрулювання,

---

⁹¹ Guardian staff reporter. China and North Korea aid to Russia poses security risk in Indo-Pacific region, says top US commander. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/apr/10/china-north-korea-russia-ukraine-indo-pacific-security>.

⁹² Russia Reportedly Supplying Enriched Uranium to China. *U.S. Department of Defense*. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3323381/russia-reportedly-supplying-enriched-uranium-to-china/>.

таких як скоординовані польоти бомбардувальників, здатних нести ядерну зброю, в зону ідентифікації протиповітряної оборони Аляски.

Економічна та інформаційна співпраця ще більше підкреслює стратегічні наміри «альянсу». Ці держави намагаються обійти західні санкції за допомогою мереж незаконної торгівлі, альтернативних фінансових механізмів і координації пропаганди, щоб сформувані глобальні наративи, які кидають виклик Заходу. Такі інституції, як Організація Об'єднаних Націй, також стали об'єктом впливу, оскільки Китай і Росія часто об'єднували свої права вето, щоб заблокувати підтримувані Заходом ініціативи, такі як розширення ембарго на постачання зброї.⁹³⁹⁴

Хоча цей альянс не так формально інституціалізований, як, наприклад, НАТО, практична координація, зокрема, у сфері поставок зброї, стратегічних комунікацій відображає високий ступінь узгодженості. На слуханні було підкреслено, що вісь автократій становить багатогранну загрозу, яка ускладнює традиційні оцінки загроз і може вимагати переосмислення стратегій США та союзників у сферах оборони та дипломатії.

Країни, згадані в цих промовах, все більше посилюють співпрацю у військовій, економічній та дипломатичній сферах. Наприклад, Китай постачав Росії критичні технології, зокрема напівпровідники та двигуни для безпілотників, зміцнюючи можливості Москви на тлі її війни з Україною.⁹⁵ Натомість Росія надала Китаю передові військові технології, зміцнивши оборонні системи Пекіна. Так само Іран надав Росії ракети та безпілотники, тоді як Північна Корея надала артилерійські снаряди та ракети малої дальності для підтримки російських

---

⁹³ United Nations. (2024, March 27). *UN chief calls for immediate ceasefire in Gaza, citing humanitarian catastrophe*. UN News. <https://news.un.org/en/story/2024/03/1147856>

⁹⁴ United Nations. (2024, April 18). *UN chief calls for immediate ceasefire in Gaza, citing humanitarian catastrophe*. UN News. <https://news.un.org/en/story/2024/04/1148951>

⁹⁵ Tang, D. (2024, March 21). *US imposes sanctions on Chinese companies accused of helping make Russian attack drones*. Associated Press. <https://apnews.com/article/china-russia-sanctions-united-states-ukraine-drones-49e4e56bb37ee46faf028f649df140b0>

військових операцій.⁹⁶ Ця взаємна допомога не тільки зміцнює їхні окремі режими, але й колективно підриває зусилля Заходу щодо захисту демократії.

Щодо Ірану, під час брифінгу для ЗМІ в Пентагоні експресекретар Пентагону генерал-майор Пет Райдер заявив, що Іран передав Росії безпілотні літальні апарати, включаючи серію Shahed, і що іранські військові були направлені в Крим для допомоги російським силам в експлуатації цих систем.⁹⁷ Ця співпраця вказує на те, що Росія прагне розширити цю співпрацю, придбавши іранські балістичні ракети.

Також Рада національної безпеки через публічні заяви координатора зі стратегічних комунікацій Ради національної безпеки США Джона Кірбі підтвердила, що Північна Корея передала Росії значну кількість артилерійських снарядів та інших боєприпасів. Ці перевезення, згідно з розсекреченими зображеннями та матеріалами відстеження, наданими урядом США, включають понад 1000 контейнерів військового обладнання.⁹⁸ Крім того, адміністрація Байдена повідомила Конгресу, що ці передачі зброї відбувалися взаємно передачею російських технологій, спрямованих на посилення ракетної та супутникової програм Північної Кореї. Разом ці події були визнані доказом стратегічної координації між авторитарними режимами, що підриває санкції Заходу, порушує глобальні норми та підриває цілісність міжнародної архітектури безпеки. Через це Президент Джо Байден закликав агентства національної безпеки США розробити

---

⁹⁶ Yanchik, O. (2024, January 10). *Arsenal of Autocracy: North Korea and Iran are arming Russia in Ukraine*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/arsenal-of-autocracy-north-korea-and-iran-are-arming-russia-in-ukraine/>

⁹⁷ U.S. Department of Defense. (2022, October 20). *General says Iranian drones, troops operating in Ukraine*. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3195380/general-says-iranian-drones-troops-operating-in-ukraine/>

⁹⁸ Rozen, L. [@lrozen]. (2023, October 13). *NSC's Kirby: DPRK has delivered more than 1,000 containers of military equipment and munitions to Russia for use in Ukraine* [Tweet]. X. <https://x.com/lrozen/status/1712870315619967304>

нові стратегії для врегулювання все більш тісних зв'язків між Росією, Іраном, Північною Кореєю та Китаєм, напередодні каденції Дональда Трампа.⁹⁹

До того ж, це не перший раз, коли Росія з'являється поряд з іншими країнами осі в політичному дискурсі США. Наприклад, 2002 року Сенатор Флориди Боб Грехем висловлювався на дебатах Сенату так щодо дозволу використання збройних сил США проти Іраку так: «Сьогодні в світі є десь близько 25 000–30 000 одиниць ядерної зброї. Багато з них не дуже добре контролюються, особливо в Росії, яка має тисячі ядерних боєприпасів у сховищах, які не відповідають американським стандартам безпеки. Росія також має достатньо високозбагаченого урану і збройового плутонію для 80 000 ядерної зброї. Велика частина його погано захищена від крадіжок або диверсій».¹⁰⁰

Стратегічне співробітництво між цими автократичними державами означає узгоджені зусилля змінити глобальні норми та інститути на їхню користь. Їхня єдина позиція в міжнародних організаціях, таких як Організація Об'єднаних Націй, і спільні військові навчання є підтвердженням мети кинути виклик глобальному порядку під керівництвом США та просувати альтернативну модель управління. Цей новий альянс підкреслює нагальність для демократичних країн переглянути свою зовнішню політику та посилити свою прихильність підтримці демократичних цінностей і міжнародного права.

---

⁹⁹ Madhani A. Biden approves national security memo on China, Iran, North Korea and Russia ahead of Trump's return. *AP News*.

URL: <https://apnews.com/article/trump-biden-national-security-memorandum-6d3462b37533a2665d1e844ee6f7f662>.

¹⁰⁰ Congressional Record, Volume 148 Issue 133 (Thursday, October 10, 2002). *GovInfo | U.S. Government Publishing Office*. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2002-10-10/html/CREC-2002-10-10-pt1-PgS10233-7.htm> (date of access: 10.04.2025).

РОЗДІЛ 3. «ВІСЬ ЗЛА»: ВІД РИТОРИКИ ДО ПОЛІТИКИ

3.1. Вісь зла як драйвер американської політики

Після терактів 11 вересня 2001 року адміністрація Сполучених Штатів переосмислила свою стратегію міжнародної безпеки та пріоритети зовнішньої політики, розпочавши всеосяжну глобальну антитерористичну кампанію. Центральним у цій трансформації було прийняття доктрини Буша, сформульованої в Стратегії національної безпеки 2002 року, яка наголошувала на необхідності превентивних дій проти нових загроз.¹⁰¹ США заявили, що без вагань діятимуть поодинці, якщо це необхідно, щоб захистити свою національну безпеку¹⁰², знаменуючи перехід від реактивної участі в міжнародних відносинах до проактивної. Цей підхід став підґрунтям для військових операцій в Афганістані та Іраку і вплинув на дискусії про глобальну безпеку на роки вперед. У відповідь на напади Конгрес США прийняв дозвіл на використання військової сили 14 вересня 2001 року, надавши президенту повноваження застосовувати всі необхідні засоби проти осіб, відповідальних за напади, та їхніх філій.¹⁰³ Цей закон створив правову основу для військових операцій США, пов'язаних із більш широкою рамкою боротьби з тероризмом. США також посилили використання економічних інструментів тиску. 23 вересня 2001 року президент Джордж Буш підписав Указ № 13224, який дозволяв Міністерству фінансів заморожувати активи та забороняти фінансові операції з фізичними та юридичними особами, підозрюваними в

---

¹⁰¹ LAFEBER, W. (2002). The Bush Doctrine. *Diplomatic History*, 26(4), 543–558. <http://www.jstor.org/stable/24914277>

¹⁰² White House. (2002). *The National Security Strategy of the United States of America*. [https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html​;:contentReference\[oaicite:8\]{index=8}](https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html​;:contentReference[oaicite:8]{index=8})

¹⁰³ U.S. Congress. (2001). *Authorization for Use of Military Force*, Pub. L. No. 107-40, 115 Stat. 224. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ40/html/PLAW-107publ40.htm>

підтримці тероризму.¹⁰⁴ Це стало початком тривалого режиму санкцій, запровадженого Управлінням з контролю за іноземними активами, спрямованого на знищення мереж фінансування тероризму в усьому світі.¹⁰⁵ Окрім військової та економічної відповіді, уряд США також здійснив значні інституційні реформи для посилення національної безпеки.

Закон про національну безпеку 2002 року, прийнятий як публічний закон 107-296, заснував Департамент внутрішньої безпеки США і ознаменував значну реорганізацію федеральних структур у відповідь на терористичні напади 11 вересня 2001 року. Основні положення Закону включають консолідацію 22 окремих федеральних департаментів і агентств в одну єдину організацію з місією запобігання терористичним нападам у Сполучених Штатах, зниження вразливості країни до тероризму та надання допомоги у відновленні після атак.¹⁰⁶ Він також уповноважив секретаря Департаменту контролювати аналіз розвідданих, захист інфраструктури, готовність до надзвичайних ситуацій, безпеку кордонів і транспорту, кібербезпеку, імміграційні служби та координацію з нефедеральними суб'єктами. Одним із основних структурних нововведень стало створення Управління інформаційного аналізу та захисту інфраструктури, на яке покладено завдання виявлення та оцінки загроз, вразливих місць та потенційних наслідків терористичних актів. Він також заклав основу для посилення захисту кібербезпеки через спеціальні програми, підтримав дослідження та розробки технологій внутрішньої безпеки та сприяв державно-приватному партнерству для захисту критичної інфраструктури.

---

¹⁰⁴ U.S. Department of State. (n.d.). *Executive Order 13224*. Retrieved April 19, 2025, from <https://www.state.gov/executive-order-13224/>

¹⁰⁵ U.S. Department of the Treasury. (n.d.). *Iran sanctions*. Office of Foreign Assets Control. <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/iran-sanctions>

¹⁰⁶ U.S. Congress. (2002). *Homeland Security Act of 2002*, Pub. L. No. 107–296, 116 Stat. 2135. <https://www.congress.gov/107/plaws/publ296/PLAW-107publ296.pdf>

Згідно зі Стратегією національної безпеки, опублікованою 2002-го року, нова превентивна парадигма вимагала, щоб США протистояли державам, які поєднували можливості зброї масового знищення та спонсорування тероризму, а не чекали, поки загрози повністю матеріалізуються.¹⁰⁷ Ця риторична зміна ознаменувала серйозний поворот у політиці США, скасувавши попередні ознаки обережного підходу президента Клінтона. Новий дискурс виправдовував продовження та посилення економічних санкцій проти Ірану, зокрема в рамках вже наявних на той час ініціатив, таких як Закон про санкції проти Ірану та Лівії 1996 року (санкції було посилено у 2013-ому).¹⁰⁸ США також посилили дипломатичний тиск проти іранських ядерних розробок, посиляючись на збройну угоду Ірану з Росією та будівництво атомної станції в Бушері як докази прихованих цілей розповсюдження.¹⁰⁹ Хоча Іран залишався учасником ДНЯЗ і підлягав інспекціям МАГАТЕ, американські офіційні особи наполягали на тому, що програми Ірану становлять регіональну та стратегічну загрозу, зокрема через його ракетні можливості та вороже ставлення до Ізраїлю. Водночас адміністрація Буша звинуватила Іран у дестабілізації Афганістану, підтримуючи воєначальників і приховуючи членів Аль-Каїди, незважаючи на попередню співпрацю.¹¹⁰

8 травня 2006-го року президент Ірану Махмуд Ахмадінежад надіслав президенту Джорджу Бушу перший лист від іранського лідера до США з 1979 року.¹¹¹ В ньому президент виражає прагнення послабити напруженість у

---

¹⁰⁷ President of the United States. (2002, September). *The National Security Strategy of the United States of America*. The White House. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>

¹⁰⁸ RFE/RL. (2013, August 1). *U.S. House Of Representatives Passes Tough New Iran Sanctions*. Radio Free Europe/Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/iran-new-sanctions-us-house-of-representatives/25062946.html>

¹⁰⁹ Ghumman, K. M. (2002). IRAN-US RELATIONS IN THE POST-9/11 DAYS: PROBLEMS AND PROSPECTS. *Strategic Studies*, 22(3), 170–186. <http://www.jstor.org/stable/45242315>

¹¹⁰ Voice of America. (2002, January 14). *Bush warns Iran on aiding al-Qaeda fugitives*. <https://www.voanews.com/a/a-13-a-2002-01-14-3-bush-66265967/539449.html>

¹¹¹ CNN. (2006, May 8). *Iran's Ahmadinejad writes to Bush*. *CNN*. <https://web.archive.org/web/20060625051336/http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/05/08/iran.letter/index.html>

відносинах між США та Іраном, хоча при цьому Іран не робив жодних кроків, щоб уповільнити свою програму збагачення урану, яка, за його словами, призначена для цивільного виробництва енергії. Крім того, у вересні Конгрес США схвалив Закон про підтримку свободи Ірану для фінансування іранського громадянського суспільства та сприяння демократії. Під час виступу на відкритті сесії Генеральної Асамблеї ООН Ахмадінежад назвав обговорення ядерної програми Ірану «закритим»¹¹² і заявив, що його уряд буде ігнорувати резолюції Ради Безпеки, які закликають країну припинити збагачення урану. Оцінка національної розвідки США, опублікована в листопаді, показує, що Іран припинив свою програму ядерної зброї в 2003 році, але продовжував збагачувати уран.¹¹³

У травні 2006 року Управління контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США запровадило нормативну поправку для посилення та розширення механізмів застосування санкцій проти Ірану відповідно до Закону про міжнародні надзвичайні економічні повноваження.¹¹⁴ Це коригування відбулося після ухвалення Закону USA PATRIOT Improvement and Reauthorization Act 2005 (публічний закон 109–177), який посилив передбачені законом покарання за порушення санкцій. Зокрема, поправки підвищили максимальне цивільне покарання за порушення правил санкцій США з 11 000 доларів США до 50 000 доларів США та розширили максимальні кримінальні покарання з десяти до двадцяти років позбавлення волі. Ці зміни стосуються всіх програм санкцій на основі Закону про міжнародні надзвичайні економічні повноваження, включно з тими, які спрямовані проти Ірану.

---

¹¹²Hoge, W., (2007, September 26). Iran's president vows to ignore U.N. measures. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2007/09/26/world/26nations.html>

¹¹³ Office of the Director of National Intelligence. (2007, December 3). *Iran: Nuclear intentions and capabilities* (National Intelligence Estimate). https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Reports%20and%20Pubs/20071203_release.pdf

¹¹⁴ Office of Foreign Assets Control. (2006, May 22). *Iranian Transactions Regulations: Final Rule*. Federal Register, 71(98), 29251–29253. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2006-05-22/pdf/06-4705.pdf>

Змінені правила були кодифіковані в 31 CFR Part 560, який регулює правила транзакцій з Іраном. В них було встановлене широке ембарго на торговельні та фінансові операції за участю Ірану, а оновлення 2006 року збільшило покарання для фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у заборонених угодах. Правила також стосуються діяльності, пов'язаної з блокуванням іранських активів, заборонаю імпорту та експорту та регулюванням ділової діяльності громадян США з іранськими особами, організаціями чи урядом.

Зміна нарративу після 11 вересня повипливала і на відносини з Іраком. Адміністрація Буша використала національну травму 11 вересня, щоб культивувати нарратив, у якому Ірак представлявся як продовження терористичної загрози.¹¹⁵ Хоча не було підтвердженого зв'язку між Саддамом Хусейном і нападами, ані достовірних доказів оперативних зв'язків з Аль-Каїдою, Буш заявив: «Перед лицем явних доказів небезпеки, ми не можемо чекати остаточного доказу – пістолет, що димить, – який може прийти у вигляді ядерного гриба».¹¹⁶

У жовтні 2002 року Конгрес США прийняв Спільну резолюцію про дозвіл використання збройних сил Сполучених Штатів проти Іраку¹¹⁷ з переважною підтримкою обох партій. Цей закон фактично передав президенту повноваження визначати, коли і як починати військові дії, в обхід конституційної прерогативи Конгресу оголошувати війну. Сама резолюція посилялася на минулі порушення Іраком резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй¹¹⁸, передбачуване володіння хімічною та біологічною зброєю та передбачувану гонитву за ядерною зброєю як виправдання.

---

¹¹⁵ Britton, G. (2006). September 11, American 'Exceptionalism' and the War in Iraq. *Australasian Journal of American Studies*, 25(1), 125–141. <http://www.jstor.org/stable/41054016>

¹¹⁶ Bush, G. W. (2002, October 7). *President Bush outlines Iraqi threat*. The White House. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>

¹¹⁷ U.S. Congress. (2002). *Authorization for Use of Military Force Against Iraq Resolution of 2002*, H.J.Res.114, Public Law No. 107-243. <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-joint-resolution/114/text>

¹¹⁸ Security Council Report. (n.d.). *UN Documents for Iraq*. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/iraq>

Адміністрація розглядала вторгнення не просто як тактичну необхідність, а як моральний імператив. Президент Буш і віце-президент Чейні наголошували на звільненні іракського народу та поширенні демократії на Близькому Сході, поєднуючи ці цілі з баченням ролі Америки як глобального захисника свободи.¹¹⁹ Ця ідеологічна основа раціоналізувала превентивні військові дії та розширення зовнішньополітичних амбіцій США за межі безпосереднього переслідування Аль-Каїди. Таким чином, вторгнення в Ірак у березні 2003 року було представлено як фронт у глобальній боротьбі з терором.

Санкції залишалися важливим інструментом американської політики до та після вторгнення. До 2003 року Ірак уже перебував під всеосяжними міжнародними та американськими санкціями, запровадженими у відповідь на його вторгнення в Кувейт у 1990 році та подальше недотримання зобов'язань щодо роззброєння. Ці санкції були посилені прагненням адміністрації Буша посилити контроль і тиск на режим Саддама Хусейна напередодні війни. У травні 2003 року було видано виконавчий наказ 13303 для захисту Фонду розвитку Іраку та іракських нафтових активів від судового арешту на основі аргументу, що такі заходи необхідні для підтримки реконструкції Іраку та підтримки миру та безпеки. Пізніше цей захист було розширено через виконавчі накази 13315, 13350, 13364 та 13438, що призвело до створення Положення про стабілізацію Іраку та санкцій проти повстанців.

Ці правила не накладали широких санкцій на іракську державу. Замість цього вони запровадили заморожування активів і заборону на транзакції, націлені на фізичних та юридичних осіб, пов'язаних із колишнім режимом Саддама Хусейна або які мають намір створити ризик для миру та відновлення Іраку. Особи, визначені згідно з цими розпорядженнями, були додані до списку спеціально призначених громадян, який ведеться Управлінням контролю за іноземними

---

¹¹⁹ Britton, G. (2006). September 11, American 'Exceptionalism' and the War in Iraq. *Australasian Journal of American Studies*, 25(1), 125–141. <http://www.jstor.org/stable/41054016>

активами. Громадянам США було заборонено брати участь у фінансових або комерційних операціях з ними.

За даними Управління контролю за іноземними активами, посилення превентивних заходів проти Іраку передбачає цивільні штрафи в розмірі до 250 000 доларів США або подвійну вартість операції за порушення правил стабілізації та санкцій проти повстанців, а кримінальні покарання можуть сягати до 1 мільйона доларів США та 20 років ув'язнення.¹²⁰ Ці цілеспрямовані санкції відображають зміну стратегії США від підпорядкування режиму до сприяння поступовому постконфліктному відновленню, водночас продовжуючи підтримувати обмеження для окремих осіб і організацій, які сприймаються як загрози новому уряду Іраку та регіональним цілям США. Після перемоги США почали працювати над поступовим відновленням Іраку, з контролем США над доходами від нафти через такі механізми, як Фонд розвитку Іраку відповідно до Резолюції 1483 Ради Безпеки ООН.¹²¹

Північна Корея також зазнала санкцій з боку США. У липні 2003 року Сполучені Штати наклали санкції на 69 північнокорейських компаній, серед яких на Changgwang Sinyong Corporation за її участь в експорті матеріалів до Ірану, які могли бути використані в програмах створення зброї масового знищення.¹²² Санкції було введено в дію відповідно до Iran Nonproliferation Act 2000 року, вона набули чинності 26 червня 2003 року та тривали два роки. Заходи включали заборону на державні закупівлі та допомогу США, а також обмеження на експорт оборонних матеріалів і послуг суб'єкту, що потрапив під санкції. До того ж, 25 липня 2003 року США наклали нові санкції на корпорацію Changgwang Sinyong відповідно до

---

¹²⁰ Office of Foreign Assets Control. (2004, March 16). *General License No. 1: Issued pursuant to Executive Order 13315 of August 28, 2003*. U.S. Department of the Treasury.

<https://ofac.treasury.gov/media/7361/download?inline>

¹²¹ United Nations Security Council. (2003, May 22). *Resolution 1483 (2003) [on the post-conflict situation in Iraq]*. United Nations Digital Library. <https://digitallibrary.un.org/record/495555>

¹²² Yang, J. (2003, September). U.S. imposes sanctions on China, North Korea. *Arms Control Today*. <https://www.armscontrol.org/act/2003-09/press-releases/us-imposes-sanctions-china-north-korea>

Закону про контроль над експортом зброї та Закону про управління експортом. Ці санкції, які тривали три роки і вісім місяців, були введені у відповідь на ймовірну передачу компанією ракет Scud Ємену в грудні 2002 року.

Після того, як у січні 2002 року президент Джордж Буш назвав Північну Корею частиною осі зла, США відмовилися підтвердити дотримання Північною Кореєю Рамкової угоди.¹²³ Це призвело до припинення поставок нафти США, Японією та Південною Кореєю та припинення підтримки за угодою 1994 року. Як наслідок, Північна Корея вислала міжнародних інспекторів, вийшла з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї в 2003 році та відновила свою ядерну діяльність.

Адміністрація Буша відповіла посиленням фінансових санкцій, особливо спрямованих проти незаконної фінансової діяльності Північної Кореї. У 2005 році Міністерство фінансів США позначило Banco Delta Asia в Макао основним підприємством для відмивання грошей¹²⁴, посилаючись на його роль у розповсюдженні підробленої американської валюти та фінансуванні транзакцій, пов'язаних із розповсюдженням зброї масового знищення. Ця дія фактично припинила доступ Північної Кореї до міжнародної банківської системи. Окрім того, Закон про нерозповсюдження ядерної зброї 2006 року та Закон Північної Кореї про права людини 2004 року були спрямовані на дипломатичну та економічну ізоляцію режиму, пов'язуючи санкції не лише з розповсюдженням та накопиченням зброї, а й із порушенням прав людини.

Крім того, у відповідь на запуски ракет великої дальності Північною Кореєю в липні 2006 року та ядерні випробування в жовтні того ж року США підтримали резолюцію 1718 Ради Безпеки ООН, яка запровадила багатосторонні санкції,

---

¹²³ Arms Control Association. (2022, February). *The U.S.-North Korean Agreed Framework at a Glance*. <https://www.armscontrol.org/factsheets/us-north-korean-agreed-framework-glance>

¹²⁴ U.S. Department of the Treasury. (2005, September 15). *Treasury designates Banco Delta Asia as primary money laundering concern under USA PATRIOT Act*. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/js2720>

включаючи заборону на експорт зброї та предметів розкоші.¹²⁵ Одночасно США розширили санкції відповідно до виконавчого указу 13382, спрямовані проти фізичних та юридичних осіб, причетних до розповсюдження зброї.

3.2. Реакція міжнародної спільноти на використання риторики «вісь зла»

Міжнародна реакція на введення риторики «вісь зла» адміністрації Буша характеризувалася широкою критикою та дипломатичним занепокоєнням як з боку союзників, так і з боку геополітичних суперників. Політичні лідери розцінили цю заяву як підбурювальну та контрпродуктивну для глобальної співпраці, особливо в контексті міжнародної коаліції, створеної через інтервенцію в Афганістан. Високопосадовець Європейського Союзу ЄС Хав'єр Солана 4 лютого 2002 року заявив, що ярлик «вісь зла» є безглуздим і суперечить поточній дипломатичним зусиллям налагодити відносини ЄС з Іраном.¹²⁶ Солана підкреслив, що Європа виражає бажання співпрацювати з Іраном для підтримки регіональної стабільності. Цю думку підтримали політики Німеччини, зокрема Гідо Вестервелле з Вільної демократичної партії та заступник міністра закордонних справ Людгер Фольмер, які критикували США за односторонні дії та застерігали від будь-яких превентивних ударів по Іраку без доказів його причетності до терористичних атак.

Німецька національна телерадіокомпанія Deutschlandfunk назвала цю промову загрозою глобальному миру, тоді як депутат німецького парламенту та член Християнсько-демократичного союзу Німеччини Карл Ламерс засудив підхід США щодо уникнення діалогу із міжнародними партнерами. У Франції міністр закордонних справ Юбер Ведрін засудив те, що він назвав «новою простотою» в

---

¹²⁵ United Nations Security Council. (2006, October 14). *Resolution 1718 (2006) [on measures against the Democratic People's Republic of Korea in connection with its nuclear weapon tests]*. [https://docs.un.org/en/S/RES/1718%20\(2006\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1718%20(2006))

¹²⁶ Steinberg, J. (2002, February 15). Worldwide opposition rises to Bush's 'Axis of Evil' statement. *Executive Intelligence Review*, 29(6), 34–37. <https://larouchepub.com/eiw/public/2002/eivr29n06-20020215/index.html>

американській зовнішній політиці, яка, на його думку, спрямована на вирішення складних глобальних проблем через вузьку та репресивну антитерористичну призму, тим самим не враховуючи її багатоаспектність. Міністр оборони Росії Сергій Іванов і голова Комітету Держдуми з міжнародних відносин Дмитро Рогозін відкинули класифікацію Ірану, Іраку та Північної Кореї як єдину загрозу, зазначивши, що деякі союзники США, включаючи країни Перської затоки, також підтримували екстремістські елементи, але не були внесені до категорії держав осі.

З держав Сходу занепокоєння також виразили Китай та Індія. Заступник міністра закордонних справ Китаю Ван І разом з офіційним інформаційним агентством КНР Сінхуа підкреслили, що глобальна боротьба з тероризмом не повинна бути довільно розширена, а речник МЗС Кун Цюань заявив, що США не повинні використовувати таку агресивну риторику в міжнародних відносинах. Радник з питань національної безпеки Індії Браджеш Мішра стверджував, що проти тероризму можна ефективно боротися лише за допомогою глобального та комплексного підходу, а не розрізнених національних заходів.

У лютому 2003 р. лідери Руху неприєднання, до складу якого входять 116 країн, засудили концепцію «вісь зла», описавши її як «форму психологічного та політичного тероризму».¹²⁷ Рух розкритикував односторонню класифікацію країн як «добрих чи злих» на основі не виправданих критеріїв, підкреслюючи, що такі дії підривають міжнародну співпрацю та дипломатичні зусилля.

Міністр закордонних справ Ірану Камаль Харразі відкинув визначення «вісь зла», назвавши коментарі президента Буша «втручанням у внутрішні справи» та «зарозумілістю».¹²⁸ Він стверджував, що ці зауваження мали на меті відвернути

---

¹²⁷ The Irish Times. (2003, February 25). *Non-Aligned leaders reject 'Axis of Evil' label*. <https://www.irishtimes.com/news/non-aligned-leaders-reject-axis-of-evil-label-1.463564>

¹²⁸ CNN. (2002, January 30). *Iran rejects 'axis of evil' barb*. CNN. [https://edition.cnn.com/2002/WORLD/meast/01/30/iran.bush/index.html​;:contentReference\[oaicite:1\]{index=1}](https://edition.cnn.com/2002/WORLD/meast/01/30/iran.bush/index.html​;:contentReference[oaicite:1]{index=1})

увагу від напруженості на Близькому Сході та виправдати подальшу підтримку США Ізраїлю.

Хоча Організація Об'єднаних Націй безпосередньо не коментувала концепцію «вісь зла», вона продовжувала свої зусилля по боротьбі з тероризмом через такі резолюції, як 1377, яка закликала до комплексного підходу до ліквідації міжнародного тероризму та наголошувала на важливості міжнародного співробітництва.

В той час у США, зокрема Brent Scowcroft, голова Президентської консультативної ради зовнішньої розвідки та колишній радник з питань національної безпеки, висловили занепокоєння, стверджуючи, що формулювання «вісь зла» відштовхнуло союзників і порушило трансатлантичне співробітництво у війні з терором.

Підсумовуючи, ці реакції відображають широкий міжнародний консенсус щодо того, що риторика «вісь зла» завдала дипломатичної шкоди, викликала стратегічні розбіжності та була несумісною з нормами багатосторонньої взаємодії, яка характеризувала глобальну відповідь на тероризм після 11 вересня.

ВИСНОВКИ

Дослідження трансформації концепту «вісь зла» у зовнішньополітичному дискурсі США дає змогу простежити, як риторичні конструкції, сформовані в дусі морального абсолютизму, можуть відігравати ключову роль у формуванні міжнародного порядку. Запроваджене у 2002 році, це поняття поступово перетворилося на інструмент стратегічної артикуляції зовнішньополітичних орієнтирів Сполучених Штатів. У період після терактів 11 вересня 2001 року, адміністрація Джорджа Буша-молодшого шукала нові парадигми осмислення глобальних загроз. Саме в такому контексті концепція «вісь зла», вперше введена під час звернення до Конгресу, започаткувала формування нової безпекової доктрини, в межах якої США позиціонували себе як моральний авторитет у боротьбі зі «злом».

Цей риторичний конструкт став елементом формування доктрини превентивної війни, забезпечивши мовно-символічне обґрунтування для збройного втручання в Ірак у 2003 році та легітимізувавши ідею превентивного застосування сили. За допомогою емоційно насиченої лексики, держави, які увійшли до складу осі як уособлення загрози для світового порядку. Це сприяло виправданню політики ізоляції, санкційного тиску та дипломатичної маргіналізації з боку США та їхніх союзників. Так було закріплено бінарну модель світосприйняття: добро – зло, демократія – тероризм.

Термін «вісь зла» поступово трансформується та залишається в політичному дискурсі США. Кожна наступна адміністрація по-своєму переосмислювала цю концепцію, однак не відмовлялася від його фундаментальної функції – моральної делегітимації геополітичних супротивників.

Такий підхід, заснований на моральному поділі світу, сприяв зростанню недовіри, посилював авторитарні тенденції в самих країнах осі і ускладнював перспективи дипломатичного діалогу. У випадку з Іраном, наприклад, риторика «вісь зла» суттєво підірвала позиції поміркованих політичних сил і зміцнила вплив

радикальних елементів. Зрештою, дослідження дає підстави стверджувати, що політична мова, насичена моральними категоріями, формує не лише короткострокові зовнішньополітичні рішення, а й довготривалі уявлення про ідентичність, загрози й стратегії безпеки. Концепт «вісь зла» не лише визначив політичний курс початку 2000-х років, але й залишив глибокий слід у стратегічному мисленні США, задавши рамки для легітимації застосування жорсткої сили, ієрархізації міжнародної системи та визначення меж прийняттого партнерства з державами осі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. State of the Union 2002. *the White House*. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>
2. Lafeber, Walter. “The Bush Doctrine.” *Diplomatic History*, vol. 26, no. 4, 2002, pp. 543–58. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/24914277>.
3. The Editors of Encyclopaedia Britannica (2025, March 13). axis of evil. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/axis-of-evil>
4. Temmerman, M. (2016). Linguistic discourse analysis as a tool for analyzing political communication. *Politics, Culture & Socialization*, 7(1–2), 119–142. <https://doi.org/10.3224/pcs.v7i1-2.07>
5. Saddam Husayn: Likely to Hang On. *The National Security Archive*. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB167/10.pdf>.
6. Chilton, P. A. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. Routledge.
7. Benoit, William L.. “Content Analysis in Political Communication.” (2010).
8. Rengger, Nicholas, and Renée Jeffery. “Moral Evil and International Relations.” *The SAIS Review of International Affairs*, vol. 25, no. 1, 2005, pp. 3–16. *JSTOR*, <https://www.jstor.org/stable/26999242>. Accessed 21 Feb. 2025.
9. Kellner, D. (2007). Bushspeak and the Politics of Lying: Presidential Rhetoric in the “War on Terror.” *Presidential Studies Quarterly*, 37(4), 622–645. <http://www.jstor.org/stable/27552281>
10. “Defense Planning Guidance for the 1994–1999 Fiscal Years (Draft),” Office of the Under Secretary of Defense for Policy, 1992
11. Davies, G. A. M. (2008). *Strategic Cooperation, the Invasion of Iraq and the Behaviour of the 'Axis of Evil', 1990–2004*.
12. Pedersen, O. K. (2009). *Discourse Analysis*. Working Paper No. 65, International Center for Business and Politics, Copenhagen Business School. <https://research.cbs.dk/en/publications/32bf1b8c-20f9-4b46-a773-0b655f4d927b>

13. Dunmire, P. L. (2012). Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language. *Language and Linguistics Compass*, 6(11), 735–751. <https://doi.org/10.1002/lnc3.365>
14. Joseph, J. E. (2004). Language and Politics. In A. Davies & C. Elder (Eds.), *The Handbook of Applied Linguistics* (pp. 347–367). Oxford: Blackwell Publishing.
15. Director of Central Intelligence. Saddam Husayn: Likely to Hang On. June 1992. *The National Security Archive*.
16. Congressional Record, Volume 148 Issue 133 (Thursday, October 10, 2002). *GovInfo | U.S. Government Publishing Office*.
URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CREC-2002-10-10/html/CREC-2002-10-10-pt1-PgS10233-7.htm>
17. Lampas, N. (2022, August 15). Rogue State Behavior. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-703>.
18. “Iran and the West: Foe or Potential Ally Against Terror?” *Royal United Services Institute (RUSI)*, 2005
19. Duelfer, C. A., & Dyson, S. B. (2011). Chronic misperception and international conflict: The U.S.–Iraq experience. *International Security*, 36(1), 73–100. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00045
20. Azad, M. A. K. (2017). *Iran-US (United States) Relations Since 1945*. University of Dhaka.
21. Morgan, Cody (2015) "U.S. - Iran Relations: A History of Covert Action and a Promising Future," *The Cohen Journal*: Vol. 2 : Iss. 1 , Article 1.
22. U.S. Department of Justice, Office of Intelligence Policy and Review. “Iran: Support for Terrorism and WMD Proliferation.” 2004. <https://www.justice.gov/file/266476/dl>
23. PBS Frontline. “The ‘Axis of Evil’ Speech.” <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/tehran/axis/axis.html>

24. “Iran as Part of the Axis of Evil: Part II – U.S. Policy Concerns.” *The Washington Institute for Near East Policy*, 2002.
25. Chanlett-Avery, E. (2012). *North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation*. Congressional Research Service.
26. Manyin, M. E., & Nikitin, M. B. (2012). *Foreign Assistance to North Korea*. Congressional Research Service.
27. U.S. Department of Defense. (2001). *Proliferation: Threat and Response*. Office of the Secretary of Defense.
28. Executive Order 10173–Regulations Relating to the Safeguarding of Vessels, Harbors, Ports, and Waterfront Facilities of the United States | The American Presidency Project. *The American Presidency Project*. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-10173-regulations-relating-the-safeguarding-vessels-harbors-ports-and>.
29. **U.S. Department of the Treasury.** (2008, September 10). *Treasury strengthens preventive measures against Iran*.
<https://home.treasury.gov/news/press-releases/hp1258>
30. CNN. (2003, September 19). *Kennedy: Iraq war was based on politics*. CNN.
<https://edition.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/09/19/kennedy.iraq/index.html>
31. EAR | Bureau of Industry and Security. *Homepage | Bureau of Industry and Security*. URL: <https://www.bis.gov/regulations/ear/part-746/section-746.4/north-korea>
32. A Guide to the United States’ History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Iran. *Office of the Historian*. URL: <https://history.state.gov/countries/iran>.
33. McCartney, P. T. (2004). *American Nationalism and U.S. Foreign Policy from September 11 to the Iraq War*.
34. Leffler, M. P. (2011). *9/11 in Retrospect: George W. Bush’s Grand Strategy, Reconsidered*.

35. Kellner, D. (2007). *Bush's "War on Terror" and the Spectacle of Bush II*
36. Krebs, R. R., & Lobasz, J. K. (2007). Fixing the meaning of 9/11: Hegemony, coercion, and the road to war in Iraq. *Security Studies*, 16(3), 409–451. <https://doi.org/10.1080/09636410701547881>
37. National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. (2004). *The 9/11 Commission Report*. W.W. Norton & Company. <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>
38. Bush, G. W. (2001, September 20). *Address to a joint session of Congress and the American people*. The American Presidency Project. University of California, Santa Barbara. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-joint-session-congress-and-the-american-people>
39. Bush, G. W. (2002, January 29). *State of the Union Address*. The White House. Retrieved from <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>
40. Bush, G. W. (2002, October 7). *President Bush Outlines Iraqi Threat*. The White House. Retrieved from <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>
41. Bush, G. W. (2003, January 28). *State of the Union Address*. GovInfo. Retrieved from <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PPP-2003-book1/html/PPP-2003-book1-doc-pg82.htm>
42. Bush, G. W. (2004, September 21). *Address to the United Nations General Assembly*. American Rhetoric. Retrieved from <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushunitednations2004.htm>
43. White House. (2002). *The National Security Strategy of the United States of America*.

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss5.html>​;contentReference[oaicite:8]{index=8}

44. Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction. *US Department of State Archive*. URL: <https://2001-2009.state.gov/t/us/rm/9962.htm>.

45. Ryan, M. (2002). Inventing the 'Axis of Evil': The myth and reality of U.S. intelligence and policy-making after 9/11. *Intelligence and National Security*, 17(4), 55–76. <https://doi.org/10.1080/02684520412331306640>

46. Heradstveit, D., & Bonham, G. M. (2007). What the Axis of Evil Metaphor Did to Iran. *Middle East Journal*, 61(3), 421–440. <http://www.jstor.org/stable/4330418>

47. Garfinkle, A. (2017, July 31). *With friends like these*. The American Interest. <https://www.the-american-interest.com/2017/07/31/with-friends-like-these-2/>

48. International Atomic Energy Agency. (2004). *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya*. GOV/2004/12. <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov2004-12.pdf>

49. Central Intelligence Agency. (2001). *Unclassified Report to Congress on the Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction and Advanced Conventional Munitions, 1 July – 31 December 2000*.

50. International Atomic Energy Agency. (2002). *NPT Safeguards Agreement Reports: Syrian Arab Republic*. Vienna: IAEA.

51. International Atomic Energy Agency. (2008). *Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Syrian Arab Republic*. GOV/2008/60. <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov2008-60.pdf>

52. Central Intelligence Agency. (2002). *Unclassified Report to Congress on the Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction, 1 January – 30 June 2001*. <https://www.cia.gov>

53. Third public hearing of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States Statement of Murhaf Jouejati to the National Commission on Terrorist

Attacks Upon the United States. *National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*.

URL: [https://9-](https://9-11commission.gov/hearings/hearing3/witness_jouehati.htm#:~:text=Simultaneously,%20and%20in%20tandem%20with,11,%20one%20of%20Washington's%20closest)

[11commission.gov/hearings/hearing3/witness_jouehati.htm#:~:text=Simultaneously,%20and%20in%20tandem%20with,11,%20one%20of%20Washington's%20closest](https://9-11commission.gov/hearings/hearing3/witness_jouehati.htm#:~:text=Simultaneously,%20and%20in%20tandem%20with,11,%20one%20of%20Washington's%20closest).

54. Carter, J. (2002, May 14). *Speech at the University of Havana*. The Carter Center. <https://www.cartercenter.org/news/documents/doc710.html>

55. U.S. Senate Select Committee on Intelligence. (2002). *Hearing on Cuba and Biological Weapons Allegations*, May 21, 2002. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

56. Jehl, D. (2004, September 18). In stricter study, U.S. scales back claim on Cuba arms. *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/2004/09/18/world/americas/in-stricter-study-us-scales-back-claim-on-cuba-arms.html>

57. DeYoung, K. (2002, May 7). Cuba seeks bioweapons, U.S. says. *The Washington Post*.

<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/05/07/cuba-seeks-bioweapons-us-says/bfa31f3f-b2e2-4ca3-8459-c5d1ac8faa99/>

58. Arms Control Association. (2002, June). *U.S. Says Cuba Has Limited Germ Weapons Effort*. <https://www.armscontrol.org/act/2002-06/news/us-says-cuba-has-limited-germ-weapons-effort>

59. BWC. *United Nations Office for Disarmament Affairs*. URL: https://disarmament.unoda.org/publications/library/bwc?utm_

60. Donnelly, T., Kagan, D., & Schmitt, G. (2000). *Rebuilding America's defenses: Strategy, forces and resources for a new century*. Project for the New American Century. <https://archive.org/details/RebuildingAmericasDefenses>

61. Borger J. Bolton praises Bolsonaro while declaring 'troika of tyranny' in Latin America. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us->

[news/2018/nov/01/trump-admin-bolsonaro-praise-john-bolton-troika-tyranny-latin-america.](https://www.washingtonpost.com/news/2018/nov/01/trump-admin-bolsonaro-praise-john-bolton-troika-tyranny-latin-america/)

62. U.S. Department of State. (2019). *Venezuela 2018 Human Rights Report*. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor.

<https://www.state.gov/reports/2018-country-reports-on-human-rights-practices/venezuela/>

63. Congressional Research Service. (2022). *Venezuela: Background and U.S. Relations* (CRS Report R44841, Version 33).

<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R44841>

64. Congressional Research Service. (2024, December 4). *Nicaragua: In Brief* (CRS Report R48294).

<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R48294>

65. International Monetary Fund. (2017). *Nicaragua: 2017 Article IV Consultation—Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Nicaragua* (IMF Country Report No. 17/173).

<https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2017/173/article-A001-en.xml>

66. Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC). (2019). *Economic Survey of Latin America and the Caribbean 2019: Nicaragua*.

<https://www.cepal.org/en/publications/44990-economic-survey-latin-america-and-caribbean-2019-nicaragua>

67. U.S. Department of the Treasury, “Treasury Sanctions Nicaragua-Based Russian Institution and Gold Companies,” May 15, 2024; Central Intelligence Agency, World Factbook, “Nicaragua, Military and Security,” July 30, 2024.

68. U.S. Department of Commerce, Bureau of Industry and Security, “Revisions to Export, Reexport, and Transfer (InCountry) Controls for Nicaragua Under the Export Administration Regulations,” 89 Federal Register 18781, March 15, 2024

69. Ismael Lopez, “Nicaragua Congress Renews Russian Training Exercise Approval,” Reuters, June 14, 2022; Associated Press, “Nicaragua Authorizes Entry of Russian Troop, Planes, Ships,” June 11, 2022.

70. Liu N. Former NATO Chief Warns Against 'Axis of Autocracies'. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/a/former-nato-chief-warns-against-axis-of-autocracies-/7447098.html>.

71. Kuenssberg L. Laura Kuenssberg: West facing 'authoritarian' alliance, says Nato chief. *BBC Home - Breaking News, World News, US News, Sports, Business, Innovation, Climate, Culture, Travel, Video & Audio*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-68743805>.

72. **United Nations**. (2024, March 27). *UN chief calls for immediate ceasefire in Gaza, citing humanitarian catastrophe*. UN News.

<https://news.un.org/en/story/2024/03/1147856>

73. **United Nations**. (2024, April 18). *UN chief calls for immediate ceasefire in Gaza, citing humanitarian catastrophe*. UN News.

<https://news.un.org/en/story/2024/04/1148951>

74. U.S.-China Economic and Security Review Commission. (2025, February 20). *Hearing on “An Axis of Autocracy? China’s Relations with Russia, Iran, and North Korea”* [Transcript].

https://www.uscc.gov/sites/default/files/2025-04/February_20_2025_Hearing_Transcript_0.pdf

75. Tang, D. (2024, March 21). *US imposes sanctions on Chinese companies accused of helping make Russian attack drones*. Associated Press.

<https://apnews.com/article/china-russia-sanctions-united-states-ukraine-drones-49e4e56bb37ee46faf028f649df140b0>

76. Yanchik, O. (2024, January 10). *Arsenal of Autocracy: North Korea and Iran are arming Russia in Ukraine*. Atlantic Council.

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/arsenal-of-autocracy-north-korea-and-iran-are-arming-russia-in-ukraine/>

77. Pravda. (2024, December 10). *Russia’s new missile attacks: What weapons are used and where they come from*. Ukrainska Pravda.

<https://www.pravda.com.ua/eng/articles/2024/12/10/7488401/>

78. Guardian staff reporter. China and North Korea aid to Russia poses security risk in Indo-Pacific region, says top US commander. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2025/apr/10/china-north-korea-russia-ukraine-indo-pacific-security>.

79. U.S. Department of Defense. (2022, October 20). *General says Iranian drones, troops operating in Ukraine*.

<https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3195380/general-says-iranian-drones-troops-operating-in-ukraine/>

80. Rozen, L. [@lrozen]. (2023, October 13). *NSC's Kirby: DPRK has delivered more than 1,000 containers of military equipment and munitions to Russia for use in Ukraine* [Tweet]. X.

<https://x.com/lrozen/status/1712870315619967304>

81. Russia Reportedly Supplying Enriched Uranium to China. *U.S. Department of Defense*. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3323381/russia-reportedly-supplying-enriched-uranium-to-china/>.

82. Madhani A. Biden approves national security memo on China, Iran, North Korea and Russia ahead of Trump's return. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/trump-biden-national-security-memorandum-6d3462b37533a2665d1e844ee6f7f662>.

83. U.S. Congress. (2001). *Authorization for Use of Military Force*, Pub. L. No. 107-40, 115 Stat. 224. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ40/html/PLAW-107publ40.htm>

84. U.S. Department of State. (n.d.). *Executive Order 13224*. Retrieved April 19, 2025, from <https://www.state.gov/executive-order-13224/>

85. U.S. Department of the Treasury. (n.d.). *Iran sanctions*. Office of Foreign Assets Control. Retrieved April 19, 2025, from <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/iran-sanctions>

86. U.S. Congress. (2002). *Homeland Security Act of 2002*, Pub. L. No. 107–296, 116 Stat. 2135. <https://www.congress.gov/107/plaws/publ296/PLAW-107publ296.pdf>
87. Hoge, W., (2007, September 26). Iran's president vows to ignore U.N. measures. *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2007/09/26/world/26nations.html>
88. Cameron S. Brown 'The Hot Scene Around The World: The Middle East Reacts To September 11th», *Middle East Review of International Affairs*, Vol. '5, No. 4, December 2001.
89. Ghumman, K. M. (2002). IRAN-US RELATIONS IN THE POST-9/11 DAYS: PROBLEMS AND PROSPECTS. *Strategic Studies*, 22(3), 170–186.
<http://www.jstor.org/stable/45242315>
90. President of the United States. (2002, September). *The National Security Strategy of the United States of America*. The White House. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>
91. Office of Foreign Assets Control. (2006, May 22). *Iranian Transactions Regulations: Final Rule*. Federal Register, 71(98), 29251–29253.
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2006-05-22/pdf/06-4705.pdf>
92. Voice of America. (2002, January 14). *Bush warns Iran on aiding al-Qaeda fugitives*.
<https://www.voanews.com/a/a-13-a-2002-01-14-3-bush-66265967/539449.html>
93. Office of the Director of National Intelligence. (2007, December 3). *Iran: Nuclear intentions and capabilities* (National Intelligence Estimate).
https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Reports%20and%20Pubs/20071203_release.pdf
94. RFE/RL. (2013, August 1). *U.S. House Of Representatives Passes Tough New Iran Sanctions*. Radio Free Europe/Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/iran-new-sanctions-us-house-of-representatives/25062946.html>

95. Britton, G. (2006). September 11, American 'Exceptionalism' and the War in Iraq. *Australasian Journal of American Studies*, 25(1), 125–141. <http://www.jstor.org/stable/41054016>
96. Bush, G. W. (2002, October 7). *President Bush outlines Iraqi threat*. The White House. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>
97. U.S. Congress. (2002). *Authorization for Use of Military Force Against Iraq Resolution of 2002*, H.J.Res.114, Public Law No. 107-243. <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-joint-resolution/114/text>
98. Security Council Report. (n.d.). *UN Documents for Iraq*. <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/iraq>
99. United Nations Security Council. (2003, May 22). *Resolution 1483 (2003) [on the post-conflict situation in Iraq]*. United Nations Digital Library. <https://digitallibrary.un.org/record/495555>
100. Yang, J. (2003, September). U.S. imposes sanctions on China, North Korea. *Arms Control Today*. <https://www.armscontrol.org/act/2003-09/press-releases/us-imposes-sanctions-china-north-korea>
101. Arms Control Association. (2022, February). *The U.S.-North Korean Agreed Framework at a Glance*. <https://www.armscontrol.org/factsheets/us-north-korean-agreed-framework-glance>
102. U.S. Department of the Treasury. (2005, September 15). *Treasury designates Banco Delta Asia as primary money laundering concern under USA PATRIOT Act*. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/js2720>
103. United Nations Security Council. (2006, October 14). *Resolution 1718 (2006) [on measures against the Democratic People's Republic of Korea in connection with its nuclear weapon tests]*. [https://docs.un.org/en/S/RES/1718%20\(2006\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1718%20(2006))

104. Steinberg, J. (2002, February 15). Worldwide opposition rises to Bush's 'Axis of Evil' statement. *Executive Intelligence Review*, 29(6), 34–37. <https://larouchepub.com/eiw/public/2002/eirv29n06-20020215/index.html>
105. The Irish Times. (2003, February 25). *Non-Aligned leaders reject 'Axis of Evil' label*. <https://www.irishtimes.com/news/non-aligned-leaders-reject-axis-of-evil-label-1.463564>
106. Black, I., Hooper, J., & Burkeman, O. (2002, February 5). *Bush warned over 'axis of evil'*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2002/feb/05/usa.ianblack>
107. CNN. (2002, January 30). *Iran rejects 'axis of evil' barb*. CNN. <https://edition.cnn.com/2002/WORLD/meast/01/30/iran.bush/index.html>​::contentReference[oaicite:1]{index=1}

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: Еволюція визначення «вісь зла» в зовнішній політиці США

Студент: Хавела Вікторія Віталіївна

Рік навчання, факультет: 4-й рік навчання, ФСНСТ

Науковий керівник: Осадчук Р.Ю., старший викладач кафедри міжнародних відносин

Рецензент:

Захищена “ _____ ” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи:

У роботі досліджується еволюція риторики «вісь зла», вперше введеної президентом США Джорджем Бушем у 2002 році, та її вплив на американську зовнішню політику. Використовуючи метод політичного дискурс-аналізу, у роботі проаналізовано трансформацію цього поняття у виступах, документах та офіційних заявах американської влади з 2002 по 2024 роки. Встановлено, що термін «вісь зла» не лише став символом нової парадигми безпеки США, а й закріпив бінарне бачення міжнародної політики. Концепція «вісь зла» демонструє конструювання дихотомії «ми — вони» у міжнародних відносинах, важливість чого зростає у світлі поточного стану міжнародних відносин, коли усталені альянси й архітектура безпеки починають змінюватись. Як наслідок, риторика, заснована на моральній дихотомії посилила конфронтацію з країнами осі та зазнала критики серед міжнародних політиків.

Short summary:

The paper examines the evolution of the «axis of evil» rhetoric, first introduced by US President George W. Bush in 2002, and its impact on American foreign policy. Using

discourse analysis, the paper examines the transformation of this concept in speeches, documents, and official statements of the American government from 2002 to 2024. It is established that the term «axis of evil» has not only become a symbol of the new US security paradigm, but also has consolidated a binary vision of international politics. The concept of «axis of evil» demonstrates the construction of the «us-them» dichotomy in international relations, the importance of which is growing in light of the current state of international relations, when established alliances and the security architecture are beginning to change. As a result, rhetoric based on a moral dichotomy has intensified confrontation with the axis countries and has been criticized among international politicians.